
 श्री ५ बडामहारानी
 ऐश्वर्य राज्यलक्ष्मी देवी शाहया
 ३५ दै क्यंगु बुदिया लसताय

वसपोलया सुस्वास्थ्य, समृद्धि व ताआयुया लागि

मङ्गलमय कामना

नापं

ने.सं ११०४ न्हू-दंया लसताय व्याक्क नेपा:मिपिन्त

भि
 तु
 ना

शाही नेपाल वायु सेवा निगम

खेलुइताः साहित्यिक दं - पौ

नेपाल भाषा मा सा ३२६/००२/००३

☐ न्यागूग दै ☐ ने. सं. ११०४ हापुजा ☐ न्यागूग ह्यो: ☐

सम्पादक
 नरेन्द्रमान श्रेष्ठ बिजयेश्वर वैद्य

सह-सम्पादक
 केदार 'सितु'

व्यवस्थापक
 इश्वर सायमि
 तीर्थराज बज्र. राकेश शिल्पकार

पिकाक
 खेलुइताः पिकाक गुथि
 ललित अध्ययन गोष्ठी,
 तंग त्वाः, यल।

थाक
 मच्छिन्द्र प्रिन्टिङ्ग प्रेस
 इखाछे त्वा, यल।
 फोन ५-२१५०७

सल्लाहकार
 स्वयम्भूलाल श्रेष्ठ
 जनकलाल वैद्य
 नर्मदेश्वर प्रधान

दुजः
 चन्द्रलाल चित्रकार
 बद्रिनारायण नकमि
 श्यामकृष्ण रंजित
 प्रकाश राजकर्णिकार
 जुजुमाह चित्रकार

देवः
 वत्सगोपाल वैद्य

मु ४/-

पुनर्जागरणकाल

—जनकलाल बैद्य

१) न्हयथ खं

नेपालभाषा व साहित्यया इतिहासय् “पुनर्जागरणकाल” वा “पुनरोत्थान काल” या नामं प्रख्यातगु थ्व समयावधि अतिभन्नं महत्वपूर्ण जू । वर्तमान कालया नेपालभाषाया व्याक्क उत्पत्ति जुइकुगुया व्याक्क श्रेय पुनर्जागरण कालिक भाषा साहित्य थकायेगु निति जूगु साहसपूर्ण फलदायी ज्या सनादीपि कवि, सम्पादक व भाषा सेवकपित वनी । पुनर्जागरण कालं नेपालभाषा व साहित्यया आधुनिक कालया तःधाखा चायेकेगु विधिवत ज्या खंया अनुकरणीय दृष्टान्त बयन । नेपाल भाषा साहित्य तःताजि विषय विधाया वाङमय व काव्य सम्पदा तःमि यायेगु, जःला खःला देश भारतया हिन्दी व मेमेगु भाषा (प्रान्तीय भाषा) विश्व साहित्यिक समुदायलिसे परिचित जुयेत स्वः थें नेपाल भाषा साहित्य नं भारत व समुद्रपारी यूरोपया विद्वानतय पुचलय नं परिचित जुइकेगु तथा छुं दशक तक राजकीय आश्रय व भाषाभाषीपनि प्रेम आत्मीयताया अभाव जीर्ण जूगु वाःतायेका न्हापाया थें तुं समुन्नत यायेगु हे पुनर्जागरण कालान दकले तःजिगु ज्यासो जुयाच्वन । आःतक प्रकाशित अप्रकाशित ज्वलं गुलिन ताःलाना च्वंगु दु उकिं थ्व पुनर्जागरण कालया भाषिक साहित्यिक क्षेत्रय जूगु ज्याखं, उजोगु ज्याखं याना वपि कवि,

सम्पादक व भाषा साहित्य सेवीपनि देन व उबलेया सकृपत्रिकाया सामूहिक दैनयात कया अन्वेषण अध्ययन विस्तृत रूप यायेत गाक्क सम्भाव्यताया चक्कगु उबरा क्षेत्र खने दया च्वंगु प्रतीत जू । (थ्व हे खंयात ध्यान दष्टी तथा नेपाल-भाषा विषयया स्नातकोत्तर एम. ए. तगिया पाठ्यक्रमय च्यागू पत्र दुने ‘पुनर्जागरणकाल’ शीर्षकया छगू इच्छाधीन विषयया विविध अध्ययन अथवा अनुसन्धान प्रबन्ध च्वयेगु कथं तर्जुमा जुयाच्वंगु खः ।) थुखेरिखे विद्वान व अन्वेषकपनि सक्रिय ज्याखं न्हयज्याइ तिति ताया । थ्व च्वखंय आः ताःलाना च्वक्क दसि ज्वलया लिधंसाय नेपालभाषा व साहित्यया पुनर्जागरण कालया बःचा हाकगु परिचय खं न्ह्यब्वयेगु तानुनागु जुल ।

लुमंकेवहगु खं थ्व खं कि ई सनया १५ गूगु सदीरिखे इटाली (यूरोपया छगू देश) दकले न्हापा “रेतासा” या नामं सांस्कृतिक पुनर्जागरण जूगु खः । उबले आया मनुतयके ईश्वर व धर्म प्रति जक अति मोहकता दया च्वंगुया विरोधय मानवीय सिर्जना प्रति श्रद्धा आस्था बघने कथं सांस्कृतिक पुनर्जागरण हःगु जुया च्वन । अतोःया पूर्व गौरव लुमंका स्थना च्वंगु वर्तमान स्थिति भिकेया निति पुनर्जागरण कालीन इटालीयापिसं थःथःगु सिर्जना व प्रतिभा शक्ति छयला सस्कृति कला काव्य व विज्ञानया खलय तःजिगु ज्याखं यात, मानवतावाद प्रतिष्ठित यात । ज्ञानया जः ह्वला मनुतयके आत्मबोध लुइकल । थुजाःगु पुनर्जागरणया लहर फ्रान्स व बेलायतय नं ग्यना बंगु जुया च्वन । अन धाःसा थ्व लहरया प्रभाव ग्रीक ल्याटीनया वाङमय अनुवाद याना कया थःगु भाय तःजि यायेगु व ज्ञानया भण्डार जायेकेगु देश भक्ति भाव मनुतयके थनेगु, स्वतन्त्रता न्हयेगु, काव्यया थोथी विधा स्वः लंकेगु तथा कला विचार व विज्ञानया खलय उन्नति यायेगु ज्याखं जुल । अन रेतासा ई सनया १६ गू सदी फूचाई थें च्दका निसं १७ गू सदी तक सक्रिय जुया च्वन । नेपालया सतिक च्वंगु जःला खःला देश भारतय ई सन १८६८-१९०० (उकथं नेसंया १८८८-१९२०) तक पुनर्जागरणया लहर न्ह्याना च्वंगु खः । भारतेन्दु हरिश्चन्द्रया नेतृत्वय न्ह्यज्याःगु पुनर्जागरण

भारतय राष्ट्रियता व सामाजिक सुधार चेतना, भाषा सुधार व समृद्धि जा ज्या छँ, समस्यापूर्ति आन्दोलन व पत्रिका प्रकाशन जा जुइकल । उबले भारतय उद्योग व्यापार व बनेज्याया निरति नेपाल बना चर्चपि नबयुवकपिन भारतय पुनर्जागरण आन्दोलन आपालं प्रभावित याः गु जुया च्वन ।

२) नेपाल भाषाय लूग पुनर्जागरण कालया समय सीमांकन

देवनागरी लिपि थः नालाः ध्वाना-सकूपिकायेगु शुरू जूगु दँ नेसं १०२६ निसँ नेपालभाषा साहित्य इतिहासया महत्वपूर्णगु पुनर्जागरण काल न्ह्यज्याःगु स्वीकार याये बहू जू । नेसं १०५६ (वि सं १९६६) दँयसं फल्ले बहादुर सिंहया सम्पादनय नेपाली बिहार (कविता सङ्कलन) या प्रकाशन व वितरण जूगु ईतक पुनर्जागरण कालया सीमान्त दँ लाः । अथे ला ध्वया लिपाया छु दँवद दुनेया गुगु काव्यकृती तक पुनर्जागरण कालीन प्रवृत्ति छने दया च्वनि- गथे स्वः चित्तधर 'हृदय'या सुगत सौरभ महाकाव्यय नेपालया अतीत गौरव गरिमां प्रेरणा कया स्यने तंगु थः समकालिक नेपाल जनजीवनया भाषा, काव्य, कला, संस्कृति सभ्यताया संरक्षण व उन्नति यायेगु कर्तव्य बोध याःगु दु । नेपालभाषा साहित्यय पुनर्जागरण आन्दोलन सक्रिय जुया च्वंगु ई ला नेसं १०२६-१०५६ दुने हे लाः ।

३) नेपालभाषा साहित्यय पुनर्जागरण न्हयज्याकू गुया सः

स्व. निष्ठानन्द वज्राचार्य प्रज्ञापारमिताया नीछुपु स्तोत्र (नेसं १०२६) व ललितविस्तर (नेसं १०३४) दँय देवनागरी आखलं थासा थाना छाय पिकया बिज्याःगु वसपोलं हे छु स्पष्ट व्याख्या कारण प्वला थका बिज्याःगु आः तक बने मखनानि । वसपोलं छिना बिज्याःगु पन्नाखं नेपालभाषा साहित्यया व्यापक प्रचार प्रसार याकनं जुइकल । व दूरदर्शी ज्यां अभिप्रेरित जुया स्व. जगत सुन्दर मल्ल ईसपं दएका तगु बाखं (नेसं १०३५) स व स्व. सिद्धि दास अमात्य थःम्हस्यां थःगु सज्जन हृदयाभरण (नीति कविता मुना, नेसं १०४० ई सन १९२० स, प्रकाशित याना थकूगु जुया च्वन । वयकःपि स्वम्हस्यां नं पुनर्जागरण

आन्दोलन विषयस छु उल्लेख शब्दशः मयासे नं ज्यां हे पुनर्जागरणयात त्वःगु पलाः छिउगु जुया च्वन । स्व. कवि योगवीरसिंह दकले न्हापालाक पुनर्जागरणया व्याचलि मे 'नेपालभाषा' शीर्षकगु कविताया लं नेसं १०४७ बहला-गुला अङ्कया बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाय थथे न्यकूगु जुयाच्वन-

नेपाल भाषा जीर्ण जूमू अलसी मचासे भीके नू ॥

भारतीय शास्त्र भवन मानः (थथे दु) ओयात बीके नू ॥

बाह्रमय व काव्य सम्पदां तःमिगु प्राचीन गौरव गरिमा युक्त नेपालभाषा जीर्ण जूगुयात पुनरुद्धार याना भीकेगु कर्तव्य बोध तथा भारतया (चवकंगु अर्थ कथं न्ह्यांगु विद्यालय महाविद्यालय विश्वविद्यालय) थे जाःगु शास्त्र भवनय नेपालभाषा व काव्य बने ध्येकेगु सः व उक्तं औपचारिक पठन पाठन ज्यां थुकिया उन्नति याये मालाः वःगु सामयिक स्वसाः संकेत याः । सभ्य व उन्नत देशय मातृभाषा माध्यम शिक्षा बीगु व्यवस्था दयाच्वंगु दृष्टान्त स्वयः थःथाय देशय नं मातृभाषा शिक्षा बीकेगु व काव्यसाधना यायेगु नं च्वय न्हयनागु 'नेपालभाषा' कवितां न्यकाच्वंगु ताये दु । नेपालभाषा साहित्यय न्हयज्यागु पुनर्जागरण आन्दोलनया मूल मन्त्र उकियात स्वीकार याये बहू जू ।

नेपालभाषा साहित्य पुनर्जागरण (पुनरोत्थान व पुनरुद्धार) आन्दोलन सक्रिय व सिर्जनात्मक जुइकूगु ला स्व. धर्म आदित्य धर्माचार्य (जगतमान बँद्य) सम्पादित बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकां तिनि नेसं १०४६ निसं खः । उगु पत्रिकाया नेपाल संवत् १०४७-१०४८ यंला-थिला पुन्हि अङ्कय प्रसारित "बुद्ध धर्म व नेपालभाषा समाचार" शीर्षक दुने पुनर्जागरण आन्दोलनया ममूगु उद्देश्य व ज्याझो स्पष्ट थथे संकेत याना तथे धुकूगु छने दु ।

क) नेपालभाषायात न्हापा आजु अजिपिसं थ्ये नतु उद्धार याये माल,

ख) (मां बी पिसं) काय, म्हायपित नेपालभाषा शिक्षा बी माल,

ग) नेपालया प्रधान मन्त्रि श्री ३ महाराज चन्द्र शम्सेर नेपालया राजभाषा

पर्वतिया धालसां गोर्खाभाषायात सभा समिति दयेका सफुछापा याका
दिल धालसैलि झी प्रजापिसं न (नेपाल भाषी प्रजा) थःगु सामया मुले सयेका
नेपालभाषा धालसां नेपालभाषा यात अवश्यन उद्धार, प्रचार व प्रकाश
यायेगुलि न्हि घौछि जक जुलसां थ्व भाषापत्र दछि दछिया कया जुलसा
न्हूगु पय चोया पुलांगु पत्र माला संग्रह याये माल,

घ) विदेश नं ग्रंथे जो पास बोपिस्त थगु भाषा कायगु हे नेम (नियम) जुया नीति
पटना कलकत्तादि विश्वविद्यालये नं [नेपालभाषा] दुध्याकेगु प्रयत्न जुल

—(पौ २०)

ङ) थ्व पत्र (बुद्ध धर्म व नेपालभाषा) खालि बुद्ध धर्म व नेपालभाषा
जोर्णधार व समाज सुधार यायेत प्रकाश जूगु जुया नीति थो प्रकाश जुयी
मजुयो नेपालि समजया भरे जुयि

—नेसं १०४८ पोयला-चिल्ला ल्याः,

पिबःसा पोया लिउनेसं बिया तःगु सूचना ल्याः ८ ।

सम्पादक धर्म आदित्य धर्माचार्य थः समकालिक नेपालभाषा बाडमय
काव्यया स्यना च्वंगु स्थिति न्हापाया आजु अजिमापिसं थकया थकूगु थ्वक
पुनरुद्धार यायेगु खँ व सल्लाह स्पष्ट न्ह्यथना दिशा निर्देश तक याना थकूगु
दु । स्व. कवि योगवीर सिंह व धर्म आदित्य धर्माचार्य विचार व तानुना
जोलाना च्वंगु यचुक सो दु । धर्म आदित्य धर्माचार्य पुनरुद्धार (पुनर्जागरण)
भाषाय जक सोमित मयासे थः समकालिक जनजीवनया तःगु मछि पक्षयात नं
कताना थकूगु तथ्य बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिकाय प्रकाशित सामयिक
टिप्पणी सदेशं सीका काये फु । नेपालभाषा साहित्य, धर्म, शिक्षा व समाजयात
मिका न्हापा न्हापा थँ तःजिक उद्धार यायेगु ज्यायात वयकल आन्दोलन कथं
न्ह्यज्याकेगु साहसपूर्ण सक्रियता वचना दिल । पुनरुद्धार (पुनर्जागरण)
आन्दोलन प्रचारया पक्ष स्वस्थ, समझदारपूर्ण व शिष्ट माध्यम वयकल
बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिकायात याना थकूगु जुया च्वन । थ्व खँ उगु

(६)

★खेलुइताः★

पत्रिकाय इलय बेलय प्रकाशित जुइगु 'नेपालभाषा आन्दोलन व साहित्य
प्रचार' शीर्षकगु टिप्पणी समाचार व मेमेगु नं सूचना व सामयिक सुधारया
टिप्पणी खं स्पष्ट याः ।

थ्व महत्वपूर्णगु पुनर्जागरण कालया परिचायक तथ्य शीसं थ्यं मध्य
स्वंगु ति दशक लिपा नेपालभाषा परिषदया नेपाल (ऋतु पौ, ल्याः १ व
५ सिद्धिदास स्मृति अङ्क), स्व. चित्तधर 'हृदय' या भीम साहित्य,
कमलप्रकाश मल्ल सम्पादित नःलि स्वना सफुती दुध्याःगु समीक्षात्मक च्वखँ,
प्रेमबहादुर कसाः सम्पादित सिद्धिदास म्हासीके सफुती दुध्याःगु समीक्षात्मक
व परिचयात्मक च्वखँया पाखँ आंशिक मात्राय सीका वया च्वना । कमलप्रकाश
मल्ल सम्पादित नेपाल भाषाया ध्वाना सफुया धलः सफुती वयकल
न्हावयादीगु अनुसन्धानात्मक बिस्तृत 'भुमिका' च्वखँ नेपाल भाषाया
पुनर्जागरण कालयात कया (पौ ल्याः १-१६) आः तकया दकले न्हापालाक बिशद
चर्चा याना दीगु तत्सक अध्ययनीय जू ।

४) पुनर्जागरण काल नांया औचित्य

नेपाल भाषा साहित्य थो थो विषय विधाया समयक्रम कथं शोलाक
अनुसन्धानात्मक व समीक्षात्मक अध्ययन याना पूर्वगु इतिहास च्वयेगु ज्या
जुइ मानि । आः तक प्रकाशित नेपालभाषा साहित्य इतिहासया आंशिक परिचय
न्हावइगु च्वखँ व सफु सफुती नेपालभाषा साहित्यया थो थो काल विभाजन
यायेगु कुतः जुया च्वंगु दु । अथे काल विभाजन याना नामकरण या गु मध्ये थुगु
पुनर्जागरण (पुनरोत्थान / पुनरुद्धार) काल नां छुना छगु काल कथं परिवर्तन
याना तःगुली मेमेगु नांया कालया सिबे उपो औचित्य दु । थ्व पुनर्जागरण
काल छखेर नेपालभाषा साहित्यया प्राचीन गौरव गरिमा (ई सनया
१७ गूगु व १८ गूगु सदी रिखेया) आदर्श आजु नालाः पुनरुद्धार यायां
न्हाज्यायायेगु व मेखेर नेपाल भाषा साहित्यया कृति आधुनिक समययात त्वः
कथं बलकाव वनेगु आकांक्षा तथा उपलब्धियात नं कताये फुगु दु । नेसं १६८ या

★खेलुइताः★

(७)

लिपानिसँ नैसं १०२५ दुने नेपाल भाषायात उबलेया सरकार छुखे ध्याक्व
 लिका ब्यूगुलि व नेपालभाषाभाषीपिसं न थःपिनिगु लिपि वाङमय व काव्य
 सम्पन्न नेपाल भाषा चवये ब्वनेया संस्कार हे त्वःफिकुगुलि घिटिघिटि पनेत्यंगु थ्व
 नेपाल भाषा साहित्ययात जीवनदान बिया हानं स्वाकेगु व न्ह्याकेगु ज्या जूगु नैसं
 १०२६-१०५६ दुनेया समयावधि विशेषयात पुनर्जागरण काल नां छुना तःगु
 उचित खने दु । थित् थिक लाःगु चिचीहाकःगु गुगु गुगु समयावधि विशेषयात
 बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिका काल (नैसं. १०४५-१०५०) व निष्ठानन्द
 बज्राचार्य, सिद्धिदास अमात्य, योगवीर सिंह व जगत सुन्दर मल्ल प्यहासित
 नेपालभाषा साहित्य देगःया प्यंगः थां धका च्छायेगु याना प्यंगः थां काल
 धका काल विभाजन यायेया सिबे छहाकल पुनर्जागरण काल धका नाम-
 करण याना नेपालभाषा साहित्य इतिहासया छगू महत्वपूर्ण समयावधि विशेषयात
 म्हसीकेगु पाय्छि खने दु । बास्तव्य बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिका व
 प्यंगः थां नाम प्रख्यात निष्ठानन्द बज्राचार्य, सिद्धिदास अमात्य, योगवीर सिंह
 व जगत सुन्दरपि पुनर्जागरणकाल दुने हे लापि खः ।

५) पुनर्जागरण कालय नेपालभाषा साहित्यया गतिविधि, ज्याखे
 व उपलब्धि

पुनर्जागरण कालय नेपालभाषा व साहित्यया गतिविधि अध्ययन
 यायेबले निताःजि प्रवृत्ति सक्रिय जुया च्वंगु खने दु- (अ) भाषिक चेतना व
 (आ) भाषा सुधार प्रचार प्रसार यायेगु ।

(अ) भाषिक चेतना- लिच्छविकालीन नेपालय संस्कृत भाषां कीका
 तःगु शिलामिलेखया खँवः मध्ये संस्कृत मखुगु २४८ गू खँवः मध्ये न गुलि गुलि
 जक नेपाल भाषाया खँवः खः धका अर्थ व ध्वनि उच्चारणया लिधंसाय ल्यया
 कया थःनाले मयेक नेपालभाषायात संस्कृत भाषा अभिलेखया धर्क दुने लाका
 तःगु जुया च्वन । न्ह्योचोगु मध्यकालय नेपालभाषाया खँवः स्पष्ट म्हसीके
 अःपुक अभिलेखय दुध्याका तःगु खने दत । नैसं २३५ यां थुखेया पुरातात्विक

बसि उबलनय (ताडपत्र, शिलापत्र व सिजः पौ) नेपाल भाषाया वाक्य खने दत ।
 लिचोगु मध्यकालय ला नेपालया अभिलेखय संस्कृतयां ल्यया थाय नेपाल भाषा-
 यात दत । नेपालभाषायात नेपालभाषा नाम 'देशभाषा', 'स्वदेश भाषा' कथं
 सम्मानित जुल । उबले नेपालभाषा नेपाल उपत्यकाया राजकीय, धार्मिक,
 दीक्षिक व मेमेगु ज्याख्या नापनापं न्हिन्हस्यं खेल्हाबल्हाया माध्यमकथं
 छपनेगु याना तल । विविध विषयया सफू च्वयेत माध्यम याना तल । नेपाल
 भाषी व नेपाल भाषेतरपिनि कालबिलया ज्याय दसि भो च्वया बीगु न थ्वहे
 भाषां जुया च्वन । उबलेया नेपाल उपत्यकाय उदार भाषा नीति व व्यवहार
 ब्या च्वन । संस्कृत व नेपालभाषा लिउ लिउ मेमेगु मैथिली, फारसी, उर्दू,
 पर्वते (वर्तमान नेपाली भाषा) भाषायात प्रश्रय व कदर जुया च्वन । उजोगु
 स्थिती नेपालभाषां छुं भाषिक समस्या संकट सामना याये माःगु मदु । उबलेया
 पिसं नेपालभाषा माध्यम थःथःगु इच्छानुसार यःपःगु विषयया मे, नाटक,
 बाखं, शास्त्र सफू च्वये ब्वने याना थ्व भाषा तःमि याये फयाच्वन । उजागु क्रम
 शाहवंशीय जुजुपिनि शासनकालय तक (नै. सं. १६६८ लिखेतकं) न्ह्याना च्वन ।

लिपा जुजु श्री ५ सुरेन्द्र वीर विक्रम शाहया शासनकालया लिचोगु
 ई निसँ नेपालभाषायात राजकीय बहिष्कार थें याना नेपाली भाषायात जक
 स्थान व प्रोत्साहन बीगु यात । नेपालभाषां च्वया तःगु भोमि अड्डाय प्रमण
 लगे मजुल । नेवाःतसँ थःगु भाषां खेल्हायेगु, ब्वनेगु व च्वयेगु तक त्वःफिका
 हल । थःगु हे लिपि म्हमसिया वन । नेपालभाषाया अवस्था कक्षाचयापुक
 घिटिघिटि पना च्वन । उबलेया सचेत भाषा प्रेमीपिसं थ्व भाषाया अवस्था,
 मांभाय कथं व प्राचीन गौरवया दृष्टि थ्व भाषाया महत्ता दया च्वंगु थुइका
 थुकियात हानं स्वाकेगु इलंम्हःगु भाव विचार दुधना काव्य साधना यायेगु व
 प्रचार प्रसार यायेगु निती ग्वसाः ग्वये माःगु वाःतायेका च्वन । उकथं
 त्वःत्वःगु ज्या याना च्वन, याका च्वन । सःतिक लाःगु भारतया विश्वविद्यालयस

(कलकत्ता व पटनाया) अन अनया प्रान्तीय भाषायात (बंगला, बिहारी) अनिवार्य मनकिलर विषय रूपय ध्वने दयेका व्यंग् जुया च्वन । उबले अन उच्च शिक्षा कयेत नेपाल वना चर्वापि बिद्यार्थीतयेके न थंगु भाषाप्रति समता श्रद्धा जाया बल । इमिसं थःगु मां भाषयात विश्वविद्यालयया पाठ्यक्रमय दुथ्याकेमाःगु थुकियात पत्र पत्रिका व सफू प्रकाश याना व्यापक प्रचार प्रसार याये माःगु वाः तायेकल । उबले भारतय हिन्दी साहित्यय न्ह्यज्यानाच्वंग् राष्ट्रवादी सुधार-वादी पुनर्जागरण अभिगान नं भारतय अध्ययन यानाचर्वापि नेपालभाषा बिद्यार्थी-तसं न थंगु मांभाय नेपालभाषा साहित्यया अतीत गौरव लुमका थुकियात ईयात त्वयेक तःजिक न्ह्याकेत थुकी पुनर्जागरण ह्ये माःगु सामाजिक आवश्यकता भाः पिल । जगतमान बंध - धर्म आदित्य धर्माचार्य नेपालभाषाया पुनरुद्धार यायेगु सकल्प मती स्वना बुद्ध संवत् २४६६ (नेस १०४५) स्वांया पुन्हिनसं बुद्ध धर्म नाम धर्म पुथ पिकया दल । कलकत्ता प्रकाशित जूग उगु धर्म पुथ नेपाल उपत्यका दुने थ्यंक पुनर्जागरणका नीलः ह्वेलेगु ज्या शुरू याना दल । व हे पत्रिका लिपा बुद्ध धर्म व नेपालभाषा नाम बुद्ध संवत् २४७० निसं अस नेपालभाषा व नेपालभाषा साहित्यया मुखपत्र जुया प्रकाशित जुसेनिशें (बुद्ध संवत् २४७१, नेस १०४७ बछला गुंला ल्याः) नेपाल उपत्यका, भारत व यूरोप थ्यंक नेपालभाषाया व्यापक, प्रचार प्रसार जुइकल । खास याना उबलेया नेवाः जातिया नुगलय मांभाय नेपालभाषाया प्राचीन गौरव, ध्वयात क्वत्यलाः छपेक्षापूर्ण व्यवहार याना तःगु व थुकिया प्रचार प्रसार यायेगु लँय पनाच्वंगु समस्या इत्यादिस्था स्थितिबोध जुइकेगुली ध्व पत्रिका दकले आपा सक्रिय जुल । व पत्रिका सकसिके थंगु भाषिक चेतना उबलेया भाषा साहित्य च्वये ध्वने ज्याय व समाज सुधारया ज्याय तक दुने दुने सकसितं ग्वाका तल ।

उबले न्ह्यज्यानाच्वंगु पुनर्जागरण आन्दोलन बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाया लं थना व्यंग् भाषिक चेतना दुने थुपि लाः—

क) नेपाल भाषाया शुद्ध नां व ध्वया प्राचीन काव्य वाङ्मय सम्पदाया परिचय बोध याना ध्व भाषाप्रति श्रद्धा आस्था थनेगु कुतः । बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिकाय 'नेपालभाषा' नां व 'नेपालभाषा व ध्वया साहित्य' शीर्षकगु प्रबन्ध व नेपालभाषा साहित्यया सूची प्रकाशन ज्यां स्वदेशी विदेशीतय नुगलय ध्व भाषाप्रति श्रद्धा थनेगु यात ।

ख) नेपाल भाषायात क्वत्यला तःगु व उपेक्षापूर्ण व्यवहार याना तःगुया स्थिति बोध । उबलेया सरकार ध्व भाषायात क्वत्यला छुल्य लिका तःगु व नेवाः तने हेन थःगु मांभाय नेपालभाषा छं ल्हाये, च्वये, ध्वने स्वःता थुकिया ज्ञान संस्कार तक फुका च्वच्वंगु स्थितिबोध बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिकां नेपाल, भारत व यूरोप थ्यंक प्रचार प्रसार याना बिल । व पत्रिकां ध्वया प्रति सहानुभूतिपूर्ण आत्मीयताया भाव नं ग्वाका बिल । फ्रान्सया प्रख्यात इतिहास कार सिल्वेने लेभि सम्पादक धर्म आदित्य धर्माचार्ययात छोया हंगु पती नेपाल भाषाप्रति " बुद्धिम्ह मांभायात थम्ह काय नं अति हे माया मदयेक... बांमलाक बिवा मयासे तंगु खना " दुख प्वाका हंगु खं (ने.स. १०४७-४८ दंला-थिला ल्याः, पौ २०-२१) थुकिया दसि छः ।

ग) मांभाय प्रति कर्तव्य बोध यायेगु कुतः । बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाय इलय बेलय प्रकाशित समाचार, गतिविधि, अनुसन्धानात्मक च्वखं, टिप्पणी, नेपाल भाषा शीर्षकया कवितातसे नेपालभाषीपिनि नुगलय थःमांभाय नेपालभाषाप्रति थःम्हं याये माःगु कर्तव्यया लँ क्यन । संसारया मेमेगु तःमिगु सभ्यगु राष्ट्रय मांभाया शिक्षा बिद्या याकनं सःस्थूय नागरिक दयेकीगु खंया दृष्टान्त कना व पत्रिका उबलेया सरकार, मां बो, ल्यायम्ह ल्यासे व मचातय नुगलय मांभाया च्वये ध्वने यायेमाः, ज्याय खं नेपालभाषा व नेपाल संवत् छपेलेमाः धयागु कर्तव्य बोध याकल । सिद्धिदास, योगबोर सिंह, जगत सुन्दर

ब शुक्रराज शास्त्रीपिसं नं थ थःगु काव्यकृति व व्वने सफूया माध्यमं मांभायया
महात्म्य मन्त्र नेपाल भाषीया नुगलय दुथना बिल । पुनर्जागरण आन्दोलनया
मूल मन्त्र मनसा वाचा कर्मणा मांभाय प्रति प्रेम यायेगु मांभासं चव्ये व्वने
ज्या अनिवार्य यायेगु, पाठशाला विश्वविद्यालयस मांभाषा शिक्षा बोसा, धयागु
जुया च्वन । पुनर्जागरण कालं नेवाःतय नुगलय मांभाय नेपालभाषाप्रति
प्रेम क्यनेगु निगु संस्कार रूपय पिनातःगु दया आःतक न नेवाःजाति मांभाय
नेपालभाषा थकायेगु ज्या यथाश्रद्धा प्रेम द्या-त्या या च्यूता मतसे यानाव
च्वंगु खः ।

घ) सफूया नेपालभाषा व खेल्हावल्हाया नेपालभाषा पाना च्वंगुया अनु-
भूति । पुनर्जागरण कालीन नेपालभाषी च्वमिपिसं व सर्वसाधारण च्वमिपिसं
थःथःपिसं न्हियान्हियंथा थवं थवय ल्हाना च्वनागु भाषां सफू च्वया मतःगु व
सफूया नेपालभाषा धाःसा मेगु हे तालगु भाषां च्वया तःगु (अनुदित टिका
ग्रन्थ व पौराणिक तथा जातकावदान बाख्था माध्यम भाषा) जुया थव भाषा हना
व्वने मसःगु अनुभव याना च्वन । सार्वजनिक शिक्षालयया व्यवस्था उस्त
मटुगुलि, नेपालभाषा माध्यम च्वये व्वनेगु शैक्षिक संस्कार त्वःपथगुलि, स्तरीय
व्याकरण नियमावली भाषा नियन्त्रित मजगुलि उबलेया सर्वसाधारण जनं यय
थे विकृत भासं खेल्हायेगु याना च्वन, नेपालभाषां च्वयातःगु व्वने मसया च्वन ।
उबलेया नेवाःतसे थःगु नुगः खेल्हायेगु नेपालभाषां च्वया अभिव्यक्त याये मछिताया
चवगु तथ्य जगत सुन्दर मल्लया ईसपं दण्डातगु बाखं सफुती छ्यला तःगु
नेपाल भाषां पुष्टि याः ।

उकि, उबलेया दूरदर्शी व प्रबुद्ध च्वमिपिसं सफुती माध्यम रूपय
छ्यलेगु नेपाल भाषा सर्वसाधारणजनं न्हि न्हिस्या चलन चल्तीया नेपाल भाषा
यात हे याःसा जक यक्वस्यां थव भाषा च्वये व्वने फइगु वाः तायेकल भाषाया
प्रचार प्रसार याकनं जुइगु भाःपिल, सर्वसाधारणजन मां भायया ग्वाहालि

माकन सस्यपि जुया वइगु खेकल । थजागु खे मती रचना रथ निगानन्द,
मिडिवात, धम्म आदित्य धर्माचार्य, शुक्रराज शास्त्रीपिसं थः थःपिसं च्वयागु सफुती
चलन चल्तीया नेपालभाषायात माध्यम माध्यकथं छ्यलेगु परम्परा ग्वाहालि ।

ङ) व्यावहारिक दृष्टि देवनागरी लिपि छ्यला (प्रयोग) मछिनापुया अनुभूति ।
कला मर्मज्ञ नेवाःजाति तः ताजि लिपि (भुजिम्बो, गोमो, लिहोमो, पाचुमो, रञ्जना,
नेपाल इत्यादि) दयेका जातीय कलासीप क्यना वन । थो थो लिपि सलसः पौ दुगु
सफू, दोलरोगु च्वयाः संयमपूर्ण साधना नं क्यना थकल । उर्पि थो थो लिपि सफू
यायेगु यान्त्रिक प्रविधि धाःसा पुनर्जागरणकाली व चवयासिबेः ह्यवया नेवाःतसे दयेका
थके मफुत । जनजनया नुगलय उबने शिक्षाया जलं मखःगुया मूल कारण छगु
थव नं खः । शास्त्र अध्ययन याईपि व कर्मकाण्ड ज्या यायेमापि ब्रम्ह, गुभाजु,
जोशी, आचाजु तथा लिपिकारतसे जक भुजिम्बो, गोमो, रञ्जना, व नेपाल
इत्यादि थो थो लिपि च्वये व्वने फु, मेमेपिसं मसः मफु । नेपाल भाषां च्वया तःगु
वासि भो (काल बिल न्याये मियेथा) अड्डाय प्रमाणित मजुसेलि धार्मिक कर्म
काण्डया ज्यायःवाहेक मेमेगु ज्यायःखेय यक्वस्यां नेपालाक्षरं मचवःसे देवनागरी
लिपि च्वयगु याना हल । देवनागरी संस्कृत, हिन्दी व गोर्खा (आःया नेपाली)
भाषाया सफू पत्रिका पुनर्जागरण कालय नेपाल उपत्यकाय दुथने धुंकल । उजोगु
स्थितो देवनागरी लिपि नाला थासा आखलं नेपालभाषाया नं सफू छापया याना
पिकाये फःसा जक हिन्दी गोरखा भाषां थे नेपालभाषां नं जानया जःह्वलेगु लेंप
पलाः च्वयेके फइगु थाया देवनागरी लिपि सफू छापया याना पाल । नेपाललिपि
चवयाव्वना वया च्वपि नेवाःतयेत देवनागरी लिपि नाला काय धुंका नं नेपाल
भाषां च्वयेत व्वनेत देवनागरी लिपि मछि तायेका पुनर्जागरणकालीन व लिपा
लिपाया च्वमि च्वमिपिसं सःतया च्वन । तर बास्तबय नेपाललिपि व देवनागरी
लिपि नितायसं माआखः व बाआखःया ल्याः उलि उलि हे दु, उच्चारण नं अथे
अथे हे खः । 'आ' 'इ' 'ई' 'उ' 'ऊ' 'ऋ' 'ॠ' कारया चि तइगु नं अथे अथे हे खः ।

‘ए’ ‘ऐ’ ‘ओ’ ‘औ’ कारया पता: व्यवकीगु व आखलय आख: द्वंकीगु जक नेपाल व रञ्जना लिपिस पा: । नितानि लिपिस पाना च्वंगु ला लिपि विशेषया आकार प्रकार बहु बाकि हे जक ख: । नेपाल भाषाया गुगुं ध्वनि उच्चारणयोत ज्वंगु त्वंगु आख: अथवा चि विशेषया आविष्कार ला देवनागरी व नेपाल लिपि नितानि स य पे मा:गु सामयिक आवश्यकता महसूस जुया च्वंगु अवश्यं ख: । नेपाल भाषा यात देवनागरी लिपि हे मज्जंगु मखुकि लिपि च्वये ध्वनेया अभ्यास व बानी मज्जुया कारण जक नेपाल भाषायात देवनागरी लिपि मत्व:थे मत्व:थे अनुभव जूगु ख: ।

(आ) भाषिक सुधार व सिर्जनात्मक सक्रियताया चेतना-

पुनर्जागरणकालीन नेपाल भाषा सेवीपिसं थ्व भाषाय खने दयाव:गु समस्या व मद्दि जक खंका स: तथा थकूगु मखु कि थ्व भाषाया सर्वाङ्गन सुधार जुडुगु दूरदर्शी ज्या हे श्यना थकल । सिर्जनात्मक, रचनात्मक व सगठनात्मक ज्याखँ याना नेपाल भाषा साहित्य त:मि त:जि यायेगु संस्कार व परम्परा पिता नं नेपाल भाषा साहित्य व्वलंका थकल । उमिगु परिचय खँ थन सक्षिप्त न्ह्यथने-

क) पत्रिका प्रकाशन-स्व. धर्म आदित्य धर्माचार्य बुद्ध सवत २४६६ (ने:सं १०४५) स्वांयापुन्हि खुन्हुनिसे बुद्ध धर्म शास्त्र... नेपाले बौद्ध व्यापारादि मूल मूलगु खया (खँया) पुथि रूपय बुद्ध धर्म नाम प्रकाशित याना दिल । बुद्ध संवत् २४७० या बछला तछला त्या:निसं श्री वं कुण्ड प्रसादया अनुग्रेष व कविता रचनाया ग्वाहालि नेपाल व:गु लिधंसा दया बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा नाम थ्व पत्रिका पला: न्ह्याकल । बुद्ध सवत् २४७१, नेपाल संवत् १०४७ बछला-गुंला त्या:निसं थ्व पत्रिका बौद्ध धर्मय जक सीमित मज्जे नेपाल भाषा साहित्यया मुखपत्र जुया धर्म सुधार व ज्ञानया ज: ह्वह्व साहित्य सृजना सक्रियता थँथ पला: च्वयेकल । बुद्ध संवत् २४७१ ने.सं. १०४८ या

(१४)

★ खेल्नुहता: ★

पौवला-बित्ता त्या:निसं थ्व पत्रिका नेपालया आदि धर्म बुध धर्म, बौद्ध साहित्य व सभ्यता तथा नेपाल भाषा व नेपाल भाषा साहित्य मण्डलया मुखपत्र जुया पिहांवल । थ्व पत्रिकाया लगनशील साहसी, शिष्ट, सुयोग्य, दूरदर्शी, विद्वान सम्पादक याक:चां हे थ्व पत्रिकाय गद्य विधाया त:ताजि अङ्ग व धार्मिक तथा राष्ट्र भावनां (देश प्रेम:भावनां) जा:गु मे कविता प्रकाश यासें नेपाल भाषाया पुनरुद्धार यायेगु ज्याय थ:त छयाया दीगु त:जिगु साधना ख: । कविता व मे चिना त महर्मा छवमिपिसं अनयात ग्वाहालि न्ह्यथे गद्य विधाय सुयां पाखे रचनात्मक, सिर्जनात्मक ग्वाहालि अनयात चूला:गु धा:सा खने मडु । ज्ञान बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाय समकालिक सरकारया छुं गुगुं ज्याखँ छति कुंमखिउंसे थ:गु भाषा साहित्य पुनरुद्धार यायेत मा:गु त्व:गु ग्वाहालि व सिर्जनामूलक वातावरण दयेकेगु कुत: जक याना दिल ।

धर्मशास्त्रया पुथि, साहित्यिक पत्रिका, जर्नेल, समसामयिक सुधार टिप्पणी ग्वाहालि पत्रिका, शैक्षिक पाठ्य-सफू हे धाये बहुगु पत्रिका, जागरण सुधार सन्देश ग्वाहालि ग्वाहालि, अत्याख अशिक्षित नेपालभाषीयात ज्ञानया मतं कयनीगु पत्रिका-सकतां छता जुया न्ह्यालूगु थ्व पत्रिका नेपालभाषा व साहित्यया पुनर्जागरण आन्दोलनया नं सक्रिय मुखपत्र ख: ।

ख) पुनर्जागरण कालया दूरदर्शी च्वमिपिसं लिपिया खँय नितानि बांलागु या याना थकूगु खने दु-छता, ई कथं त्वयेक पला छियेत व उबले हथायगु जुया देवनागरी लिपि थ:नाला: सफू पत्रिका छपा आखलं पिकायेगु । नेपाल लिपि हे थक प्रविधि सफू छया यायेत ज्वलं ता: लाकेगु उबले इलं व लायं (पूजीं) य मल्हा:गु व उजागु यात्रिक विधि दयेकेया संस्कार मज्जुलि उबले देवनागरी लिपि हे कतिला:गु जुयाच्वन, सुविधा चूलाके अ:पुगु लं जुयाच्वन । नितानि भाषाया प्राचीन वाङमय व काव्यया अनुसन्धान अध्ययनया निति

खेल्नुहता: ★

(१५)

आवश्यक नेपाली प्राचीन अभिलेख ग्रन्थ छललातः गु लिपिया परिचय ज्ञान बीगु ज्या नं पुनर्जागरणकालय बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाय स्व. धर्म आदित्य धर्माचार्य याना दिल् । नेपाल व रञ्जना लिपिया वर्णमाला व नेपाल लिपि चववातः गु अभिलेखांशया कपाः तथा नेपालय प्रचलित लिपिया नां व प्रयोग जुया चवगु हेतु प्रकाश याना दिल् । देवनागरी लिपि सफू थाका पिकायगु ज्याय न्हापा न्हापा न्ह्यज्यागु नेपाल भाषीपि स्वः निष्ठानन्द बज्राचार्य, स्वः सिद्धिदास अमात्य, स्वः जगत सुन्दर मल्ल, (पत्रिका पिकया दीम्ह) धर्म आदित्य धर्माचार्य व शहीद शुक्रराज शास्त्री खः । शहीद शुक्रराज शास्त्री हे दकले न्हापालाक नेपाल लिपि सफू थाकेगु खेपे प्राविधिक समस्या - क) नेपाल लिपिया टाइप मद्दु तर देवनागरीया टाइप भुलभ, ख) टाइप दयेका चनेसे हे धेसा आ पा तुङ्ग, ग) नेपाल लिपि ब्वने सःपिनि ल्याः न्ह्योजूगु स्पष्टिकरण बिद्या देवनागरी लिपि छल्ले साःगु कारण कना दिल् । नेपाल भाषा व्याकरण, पो-ठ) । वयकपिनिगु थ्व दूरदर्शी ज्या नेपाल भाषा साहित्य पुनर्जागरणकालनिसँ उन्नत जुजु थो या अवस्थाय थुलित प्रचार प्रसार व तःमि जुङ्गु खः ।

ग) नेपाल भाषा व साहित्य बिषय शैक्षिक ब्वने ज्वलनय दुध्याकेगु कुतः - प्राथमिक बिद्यालयनिसँ बिश्वबिद्यालय स्तरया पाठ्यक्रमय नेपाल भाषा साहित्य बिषय दुध्याका पठनपाठन याना याका वंसा जक हे थुकी स्तरीय काव्य सिर्जना, बिबिध बिषयया शास्त्रीय सफू, अनुसन्धान साधना जुङ्गु तथा भाषी सन्ततिपिके थ्व भाषा साहित्यया शिक्षा ज्ञान संस्कार कथं दँह वनोगु तायाः पुनर्जागरणकालीन नेपालभाषी च्वमिपिसं व शिक्षा प्रेमीपिसं मांभाय्या माध्यम शिक्षा बीमाः धका जोडदार सःतःगु खः । धर्म आदित्य धर्माचार्य व अनया पासापिसं नेपाल भाषा साहित्य बिषय कलकत्ता व पटना बिश्वबिद्यालयया पाठ्यक्रमय भनाकुलर बिषय कथं दुध्याकेगु कुतः याना दीगु खः । बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाया माध्यम थ्व खेपे स्वस्थ बिचार संचार व टिप्पणी खँ न्ह्यब्वया दीगुया ताप ताप पाठकक

माथेत ह्वयक धका पत्रिकायात गद्य संग्रह धका विधागत ब्वथला नं प्रकाश याना बिल । प्राथमिक तहया शैक्षिक ज्वलं शहीद शुक्रराज शास्त्री नेपाली वर्णमाला (ने.सं. १०५३), नेपालभाषा रीडर - नं. १-२ (ने.सं. १०५३) व नेपाल भाषा व्याकरण (ने.सं. १०४८) चवया पिकया थकल । जगत सुन्दर मल्ल नं मां भाषा नेपाल भाषा शिक्षा ब्यूसा हे जक मचात थोकन ज्ञानी गुणी जुङ्गु धयागु आदर्श सम्नेस न्ह्यब्वया ईसपंद एका तगु बाखं (ने.सं. १०३५) पिकया थकल । अथे हे धर्म आदित्य धर्माचार्य थ्व भाषाया वाङमय व साहित्यया अनुसन्धान व्याया नीस्वने थे दृष्टान्त वयने थे अनुसन्धानात्मक प्रबन्ध 'नेपालभाषा व थ्वया साहित्य' व 'नेपाली भाषा साहित्यया सूची' (बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा, ने. सं. १०४७ बछ्छला गुंला ल्याः, ६-२४) स प्रकाश याना दिल् । थ्व चवखँ अनं ने. सं. १०४६ स अलाहवाद भारतय जूगु पंडित महासभाय ब्वना न्यंका दी धुंकूगु खः । अथे हे अनं 'नेपाल भाषा पद्य साहित्य' धयागु विधा विशेषया परिचायक चवखँ नं (बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा, ने. सं. १०४६, थंला कौला ल्याः, पौ ३६) दकले न्हापा लाक न्ह्यब्वया दी धुंकूगु नं लुमके बह जू ।

घ) स्तरीय भाषा दयेकेया निरति व्याकरण चवयेगु व पिकायेगु ज्या-पुनर्जागरणकालया भाषिक चेतनां नेपाल भाषीपि स्वम्हमित नेपालभाषा व्याकरणकार रूपय न्ह्यब्वल । उबलेया नेपाल भाषाया भाषिक प्रवृत्ति ध्यान दृष्टिस तयाः नेपाल भाषा व्याकरण चवया वपि मध्ये शहीद शुक्रराज शास्त्री नेपाल भाषा व्याकरण, सिद्धिदास अमात्य 'सिद्धि व्याकरण, (अप्रकाशित तिनिगु) व धर्म आदित्य धर्माचार्य "संक्षिप्त आदि नेपाल भाषा व्याकरण" (अप्रकाशित तिनिगु, बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिका, ने. सं. १०४६ कतिला थंला ल्याः, पौ १७ स न्ह्यथना तःगु । मेमेगु ल्याः या दुने नं न्ह्यथना सूचित याना तःगु) । थुपि स्वंगुलि व्याकरणया मंकाः कुतः मुख्य

याना थुपि जुयाचन- (१) समकालिक चलन चल्तीया नेपालभाषाया लिधसाय व्याकरण दयेकेगु । (२) समकालिक नेपाल भाषाय अतिभन भ्रष्ट व विकृत रूप मवयेमा धयागु तानुनां व्यावहारिक व्याकरण नियम दयेकेगु (३) नेपाल भाषाया स्वरूप प्रकृति प्रवृत्ति रक्षा जुइकथ थुकिपात परिष्कृत यायेगु । ४) समकालिक चलन चल्तीया नेपाल भाषायात काव्य, शास्त्र व वने सफु उवल चवयेया निति व्यावहारिक व परिष्कृत माध्यम दयेकेगु समष्टिपरक अभ्यास व पंस्कारया परस्परा न्हाकेगु । खन थौकन्हेया नेपाल भाषाया परिष्कृत रूप पुनर्जागरणकालीन थुपि व्याकरणकारपिति देन खः धका स्वीकार्य जू । ५) स्वंगुलि व्याकरण चवयेगु ज्या ने. सं. १०४६ देय जूगु नेपालभाषा व्याकरण इतिहासया लिखि लाःगु संयोग खः ।

शहीद शुकुराज शास्त्रीया ने माल भाषा व्याकरण त्वःता थकूगु विशेष देन थये खः- (१) थःगु अध्ययन व अनुभव तिफायिफु थे नेपाल भाषाया मौखिक व पैथीकणिक स्वरूप प्रकृति प्रवृत्ति दुवालाः न्हावयेगु तथा इमिगु लिधसाय नेपालभाषायात त्वःत्वःगु नियम कोछोगु ।

२) संस्कृत, अंग्रेजीया व्याकरण नियम व उदाहरण नाप नेपाल भाषा व्याकरणया नियम व उदाहरण तुलना याना न कयना तःगुलि छु अंशय थ्व तुलनात्मक व्याकरणया ज्या ब्यू, दकले न्हापांगु तुलनात्मक व्याकरण जू वःगु दु ।

३) समकालिक नेपाल भाषी जनजीवनया प्रचलित हिज्जे, खंवाः, रूप, क्रिया-पद रूप, पद विन्यास व वाक्य विन्यासयात मोन्यता बिया नेपाल भाषा व्याकरणया नियमयात व्यावहारिक रूप बागु ।

४) आखः सुला चवथाय दीर्घ उच्चारण जुइगु सकेत यायेगु निति बिसर्ग(:) छयलेया न्हापांगु कुतः । संस्कृत भाषाय छयलीगु बिसर्ग व नेपाल भाषा व्याकरणय छयलेगु बिसर्गया भिन्नताया स्पष्टीकरण बिया तःगु (पौ ५)

५) व्याकरणया सकतां अङ्ग अवयव विषयव-र्ण विचार, शब्द विचार, वाक्य विन्यास विचारया अतिरिक्त छन्द विचार धका विस्तृत रूप परिभाषा व उदाहरण बिया तःगु ।

६) संस्कृत अथवा अंग्रेजी व्याकरणया गुगु परिभाषा व दृष्टान्त विशेष नेपाल भाषाया व्याकरणय न व्यवहार योग्य जूगु कथ दृष्टान्त सहित परिभाषा नियम बिया तःगु (पौ ८८-९९, पौ १४३-१५७, पौ १८५-१९४ दुने बिया तःगु अंश स्वया दिसै) । अथे हे नेपाल भाषाया वाक्य विन्यास (Syntax) माबन्धी नियम, वाक्य भेद उपभेद व वाक्य गठनया न परिभाषा व उदाहरण (पौ २२२-२४१) बिया तःगु अध्ययनीय जू ।

७) पाणिनीया संस्कृत अष्टाध्यायी व्याकरण, अंग्रेजीया नेस्फील्ड ग्रामर, हिन्दी व नेपालीया व्याकरण स्वया थःगु भाषायात त्वयेक दयेकातःगु व्याकरण । अंग्रेजी, संस्कृत व हिन्दी व्याकरण वनेत न्हावाल जुइकथ नेपालभाषापिनि निति दयेका तःगु व्याकरण ।

८) ये देशया नेपाल भाषायात स्तरीय भाषा स्वरूप तालाः दयेका तःगु व्याकरण ।

शहीद शुकुराज शास्त्रीया नेपाल भाषाप्रति दृष्टिकोण वक्तव्यः नेपाल भाषा व्याकरण सफुती थये न्हालू वः-

- १) नेपाल देशया [नेपाल] भाषाया न बिलकुल लोप याये मज्यू ।
- २) गम्भीर नेपाल भाषा...नेपाल भाषा समृद्ध
- ३) थ्व [नेपाल] भाषायात उन्नत व उज्ज्वल याना बिया
- ४) थःथःगु प्रान्तीय भाषा भाषा थःथःगु प्रान्ति शिक्षा प्रचार याये अःपुया नीति थ्व प्रान्तीय नेपाल भाषाया न उन्नति यथासाध्य जुइमाः
- ५) यदि तंता कथहेपिये न थ्व नेपाल भाषा व्याकरण मन तथा विद्या बनेगुलि परिश्रम यात धाःसा स्वनाम धन्य ...स्त्रीरत्न जुई फई...मौपिस थःगु मले फेडका सन्तानतेत न्यारया भीत्रे गुलि विद्या वके फई उलि सेपौ बृहस्पति जया च्वो पौ गुरुपिते न न्येर तक वकसां शिक्षित याय फई मखु ।

शहीद शुकुराज शास्त्रीया नेपाल भाषा व्याकरणया छु मत्वः थें चवंगु

खेँ थये खने दु-

१) नेपाल भाषाय दन्त्य (त थ द ध न) सिवे' मूर्धन्य (ट ठ ड ढ) छ्यलेमाः धयातःगु । अथे हे न, म आखः सुला च्वंथाय् चन्द्रबिन्दु मिलाफुति चिं छ्यलेमाः धयातःगु ।

२) नेपाल भाषायात गम्भीर समुद्र धयादीम्ह वयकलं प्रांतीय भाषा नालाः तःगु (पौ-ख) वयकः आपाः भारतग् ब्वःलम्ह जूगुलि भारतय बंगला, बिहारी पंजाबीयात प्रांतीय भाषा धाःगु स्वया नेपाल भाषायात प्रांतीय भाषा स्वीकार यायेगु ला श्वया इतिहास त्वःमंकेगु थे' जुल, श्वया तःजिगु देनया नं अनभिज्ञ जुइ थे' जुल । श्वं नेपालया थासं थासय च्वच्वपि थो थो मनुतय माध्यम भाय जुया ज्या बी धुंकूगु तक वेवास्ता याये थे' जुल ।

“सिद्धि व्याकरण” (ने. सं. १०४६) अप्रकाशित तिनिगु सफू खः । आः थुकिया गुरु कापी तकं ब्वना सयेके सीके मास्ति वःपिनि निति दुर्लभ जुयाच्चंगु दु खया खेँ खः । सफुती नेपाल भाषाया छु छु गुजागु नियम मुकथं न्ह्यव्वया तःगु दु सीके मखना च्वन । अयनं व सफू ब्वना दो धुंकूपि स्व. चित्तधर ‘हृदय’ या भीगु साहित्य (ने. सं. १०८७, पौ ६२-६३) व ईश्वरानन्द श्रेष्ठचार्यया “नेपालभाषाय् सिद्धिदासजुया देन” शीर्षकगु च्वखेँ (गं, दैपी ल्याः छगूगु, पौ २१५-२१६) वः कयाः उकिया छुं आंशिक परिचय खेँ सीके फु । व्याकरणया सक्तां विषय कताता ‘सिद्धि व्याकरण’ च्वयातःगु खने दु । व्याकरणया विषय आखः व्वथा, सःया व्वथा, खेँया व्वथा, छन्दया व्वथा व ज्ञानया व्वथा धका व्वथला तःगुली नेपाल भाषाया थःगु पहया व्याकरण न्ह्यव्वयेगु अभिप्राय प्रष्ट सीदु । थःगु भाषाय व्याकरण सफू मट्या च्वंगुलि व नेपाल भाषा च्वये मन दुपिनि (गय च्वये ?) धयागु संसय मदयेका बी धका च्वया थकूगु खने दु । स्व. ‘हृदय’ थुकियात ‘रचना विचार’ (अग्रजो भाषा रचना English Composition) धाये बहगु सफू कथं परिचय बियादीगु दु ।

सिद्धिदासं नं थः समकालिक जनजीवनय चलन चल्तो वयाच्चंगु नेपालभाषा खेँवः यात जक थाय बियातःगु दु, खेँवःया पुलांगु रूप बियात्मतः । आखः सुलाः च्वंथाय् अकारान्त आकारान्त खेँवलय नं विसर्ग छ्यलातःगु सी दु ।

स्वदेँ दुम्ह (!) मचायात निते' बी. ए. कक्षायात नं त्वःगु धका परिचय, विज्ञापन सूचं बियातःगु स्व. धर्म आदित्य धर्माचार्य च्वया थकूगु “संक्षिप्त आदि नेपाल भाषा व्याकरण” (ने. सं. १०४६) या गुरु कापी नं आः वेपत्ता जुयाच्चंगु दु । वयकःया धापू कथं शुक्रराज शास्त्री नेपाल भाषा व्याकरण वयकःया हे व्याकरण स्वया दयेकल (बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा, ने. सं. १०४६ कतिला-थिला ल्याः, पौ १५-१७) धयागु खेँ निगुलि व्याकरण नापं तया परीक्षण अध्ययन यानालि तिनि जक सी दइ । संक्षिप्त आदि नेपाल भाषा व्याकरण या तःधंगु विशेषता हे प्राचीन समकालिक नेपाल भाषा स्वरूप प्रवृत्ति बिचाः यासे' दयेका तःगु खः । नेपाल भाषा खेँवः व चीन भाषा खेँवःया सम्बन्ध दुगु भाषा शास्त्रीय तथ्य नं मती दया श्व व्याकरण दयेका तःगु खने दु ।

ड) संस्थागत ज्याखेँया परम्परा न्ह्याःगु-पुनर्जागरण कालया मेगु दृग् बांलागु विशेषता भाषिक, साहित्यिक, सामाजिक व सांस्कृतिक ज्याखेँ सकले' मुना यायेगु परम्परा हाने न्ह्याकूगु खः । लिच्छवी काल व मध्यकाल निते' संस्कार कथं पुस्तां पुस्तां देहं वयाच्चंगु धार्मिक, सांस्कृतिक व सामाजिक ज्याखेँ ग्यायेकेगु गुथिया चलनयात पुनर्जागरण कालय सामाजिक, धार्मिक, भाषिक सुधारया संस्थागत माध्यम कथं छ्यलेगु यात । श्व ज्याय दकले सक्रियम्ह धर्म आदित्य धर्माचार्य हे जुया च्वन । बुद्ध धर्म, बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिका पाखेँ अनं पलिस्था याना थकूगु संस्था, मण्डल, समिति व गृथितय परिचय चूलाः वः । नेपाल भाषा व साहित्य पुनरोद्धार प्रचार-प्रसार जुइके

तातुसे ने. सं. १०४६ स. "नेपाल भाषा साहित्य मण्डल" ध्यागु नेपाल भाषा साहित्यया दकले न्हापागु संस्था उबले कलकत्ताय च्वं च्वपि नेपालवासिपि मुना धर्मराजिक चेत्य विहारे विधिवत पलिस्था जुल । स्व संस्थां शुद्ध हे उजूर विरोध फये माःसां ने. सं. १०५० कतिना थिना पुह्लि तक्या बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिका पिक्या संचार विचार व ज्ञानया जः ह्वे न्या याना थकूगुया पलाः चि सी दु । व संस्थां याःगु ज्या मध्ये मुखपत्र रूपय बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिका (ने. सं. १०४६-१०५० तक) या प्रकाशन पुनर्जागरणकालया अमूल्य देन खः । कलकत्ता व पटना विश्वविद्यालयया पाठ्यक्रमय नेपालभाषा साहित्य विषय दुध्याकेगु कुतः व उकिया निति माःगु त्वःगु स्वस्थ वातावरण सिर्जना यासे संगठित जुइगु खसाः नं उगु संस्थाया ज्या खे खः । नेपाल भाषा साहित्य विषय विश्वविद्यालय स्तरीय पाठ्यक्रमय दुध्याके तातुना थे बबने सग प्रकाशन यायेगु नं उगु संस्थाया दृढ संकल्पवद्ध तपारी खसाः दया च्वंग जुल थपि खे बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिकाया थो थो अङ्कय प्रकाशित संचार विचार, सूचना व विज्ञापन पाखे सीके फु । उगु संस्थाया (मण्डलया) गठन पदाधिकारीतय बिस्तृत व प्रामाणिक तथ्य मालाः पिव्वयेगु ज्या ल्यं हे दनि आःतक उगु संस्थाय व्यवस्थापक प्रबन्धक, व मन्त्री धयागु पद दु धयागु सी दु पदय सुनां सुनां ज्या याःगु स्पष्ट सी मदु । धर्म आदित्य धर्माचार्य छन्ह जक व्यवस्थापक रूपय । । । । धरवाना च्वंगु धोद ।

नेपाल उपत्यका दुनेया 'साहित्य समिति' या गठन, कार्य विधि, पदाधिकारीत, खसाः, तातुना व उपलब्धिया छुं खे व समितिया पाखे न्हाव्व थकूगुया दसि ज्वल न्हालु मवःनि । स्व. चित्तधर 'हृदय' या ठोगु साहित्य (ने. सं. १०८७, पौ ६३) सफुति हे तिति दकले न्हापा उगु 'साहित्य समिति' छुं परिचय न्हाव्वःगु दु । स्व. योगवीर सिंहया कापः कोठी बरोबर मुना स्व. क

सिद्धिदास, स्व. लेखनाथ पौड्याल, स्व. चक्रपाणि चालिसे, स्व. आशु कवि शम्भु प्रसाद व स्व. योगवीर सिंहपिसं थः थः पिसं चिना हुंगु कविता पाठ याइगु ज्याचवन । फुवक कविपिनि कविताया मू भाव नेपालया सकल जनतायात जहानिया एकताया राणा सरकारया पाखे ज्या च्वंगु शोषण मुक्ति जुइकेगु ले लुइकेगु ज्या च्वन, स्थिति बोध जुइकेगु व आत्मबल थनेगु ज्याचवन । वयकःपिसं च्वया तागु कविता कापि जफत जुई धुंका व उबलेया बडा गुरुय हानन अथे मुना कविता च्वयेमते धका गंसेलि साहित्य समिति मुक्क च्वंगु जुल ।

ब) वाणिक छन्द लोक पद्य रचना व रीति परम्पराया ले ज्वंगु-पुनर्जागरण कालया निम्ह प्रमुख कविपिके (सिद्धिदास अमात्य व योग वीर सिंह) कवि श्रेष्ठ जइगु प्रतिभा खका स्व. पंडित कवि चक्रपाणी चालिसे वाणिक छन्द स्यना अभ्यास याकल । हिन्दीया दोहा चौपाइ छन्दय बांलाक नासलं सी धुं कुम्ह ('सज्जन हृदय' या मरण) थकिया दसु खः । सिद्धिदासं थःगु भाव अस यत्थे अभिव्यक्त याये छिनीगु तायाः वाणिक छन्दं दलोक चिनेगु कुत यायेमनं हे 'सिद्धिरामायण' च्वःगु ज्याचवन बालकाण्ड रामायण ३८६ गू दलोक थोथी छन्दं चिने धुं कालि वयकः वाणिक छन्द पद्य रचनाय बांलाक पारंगत जूगुया दसि 'सत्यसती' खण्डकाव्य खः । योगवीर सिंहया योग सुधा सफुती छन्दं पद्य रचनाय सफल पलाः चि खने गु । पुलांगु गीति मे चिनेगु परम्परा त्वःताः वाणिक छन्दया ले ल्यबले पुनर्जागरणकालीन करपिनि (सिद्धिदासमा सत्यसती व सम्वादय बाहेक) श्लोकया पद विन्यासय (खम्बः छ्यलाय) विकृति खने दत । सरलश्रुत बाध व सूक्ष्म छन्द सिद्धिदासं तथा शीघ्र छन्द बोध सफू प. नलिबज्र व ज्ञाचार्य च्वया वाणिक छन्दय उबलेया नच्चा नच्चा कविपित अभ्यस्त याकल । उबलेया नेपालभाषी कविपिनि नेपाली भाषी संस्कृत पंडिततय सत्सङ्ग दया न छन्द श्लोक चिनेगु ले लिना न्हाःगु जुल । थिमि नगदेशया स्व. कवि रामजी प्रधानाङ्ग उजोगु सङ्गत गुण वाणिक छन्द श्लोक चिने सयेकूहा कवि

खः । उबलेया नेपाली भाषाया सुन्दरी व सूक्ति सिन्धु पत्रिका न्ह्याकगु शृंगारिक श्लोक व समस्यापूर्ति रचनां आपालं प्रभावित व आकर्षक जूनि सिद्धिदास व योगवीर सिंह नं नेपालभाषाय रीतिवादी शृंगारिक काव्य अनुवाद यायेगु (शुकरम्भा सम्वाद-सिद्धिदास) व समस्यापूर्ति श्लोक चिनेगु (हृदयया सल्लि मजाः नि- योगवीर सिंह) याना छुसा योवन सुलभ रसिक प्रवृत्ति न्ह्यब्वया काव्य खुसी लाला का गु खने दत । तर लिपा वयक पिसं रीतिवादी शृंगारिक प्रवृत्ति नं सुधारवादी खण्डकाव्य रचनाय स्वर भाव विचार न्ह्यब्वबं छुचला स्तुत्य ज्या याना थकूया काव्य दसि सिद्धिदास या सत्यसती व योगवीर सिंहया 'प्रवासी पत्नीया वसन्त' खः । उपि रचनाय वयकपिसं नायिका भेद, ऋतु वर्णन, शृंगार रसया भेद निमित्त कारण वातावरण व स्थिति जक न्ह्यब्वये थें याना जक समाज सुधार व राष्ट्रिय जागरण सन्देश न्यकेगु मू लक्ष्य याना न्ह्यब्वःगु दु । वयकपि रीतिवादी शृंगारोद्दीपक काव्य परम्परा ल्यू ल्यू मबसे न्ह्यूग निर्माण यायेगुली आपा प्रवृत्त खने दु । नायिका भेद वर्णन प्रधानगु काव्य परम्परा ई सनया १७ गूगु सदीरिखे सिद्धि नरसिंह, प्रताप मल्ल, व जगन्मन्दपिसं स्यस्यत्ला नेपालभाषा गीति काव्यधाः न्ह्याका तःजि कथं न्ह्याके धुंकुगु खः । सङ्गत गुण याना छुसा जक छु समस्या लागि सिद्धिदासं उजोगु विषय उवंगु खः । लिपा ला पुनर्जागरण कालया मूलमन्त्र ल्यू ल्यू हे काव्य सिर्जना यागु सी दु ।

छ) समस्यापूर्ति ग्वसाः - काव्य सिर्जना यक्वस्यां यायां नेपालभाषा काव्य तःमि यायेगु तातुना कथं पुनर्जागरणकालीन कविपिसं समस्यापूर्तिया ग्वसाः ग्वःगु जुया च्वन । श्लोक पद्य कविता च्वये न्ह्यापित कुतः याकीगु श्व ग्वसाः उबले यक्व प्रेरणादायी व फलदायी सिद्ध जुल । स्व. कवि सिद्धिदास ग्वसाः ग्वःगु "हनि तिनि छन्हु घात्थे मालिनीया प्रसाद" समस्यापूर्ति श्लोक चिनेगु ग्वसाःया फलस्वरूप स्वपया रत्न भक्त जोशी नं राष्ट्र प्रेमी कवि

रूपय परिचित जू वल । सिद्धिदासया सत्यसती हे नं पूर्णतः 'धर्म तोते मखूका' धयागु शीर्षकया समस्या पूर्ति श्लोक स्यत्लागु खण्डकाव्यया रूप कागु खः । कवि योगवीर सिंहया "चेतन गुरु अष्टक" "हृदयया सल्लि मजानि" शीर्षकगु समस्यापूर्ति रचना नं उबले लोक ह्यागु ज्याच्वन ।

ज) तःतार्जि विधा न्ह्यालूगु पुनर्जागरण कालय नेपाल भाषा बाडमय व काव्ययात पद्य व गद्य धका ब्वथला विधा ब्वःलकेगु ज्याय बुद्ध धर्म्म व नेपाल भाषा पत्रिका पलाः न्ह्याकल (बुद्ध धर्म्म, बुद्ध सम्बत् २४६६, ने. सं. १०४५ ल्याः २-४ सं. निसं पद्य व गद्य धका रचना शीर्षक नामस कोष्ठक दुने जक संकेत याना तल । बुद्ध सम्बत् २४७० बछला तछला अङ्क निसं दकले न्ह्यापालोक नेपाल भाषा पद्य, ने. सं. १०४७ बछला - गुला अङ्क निसं उखे नेपाल भाषा पद्य संग्रह व नेपाल भाषा गद्य संग्रह धका विधागत ब्वथल) ।

पुनर्जागरण कालय नेपाल भाषा पद्य व गीति काव्य दुने क) धार्मिक स्तुति मे, ख) गीति मुक्तक - शृंगारिक व वेदान्त विषयया काव्य न्ह्यापा न्ह्यापा दये धुंगु थेंया खः । न्ह्यूगु न्ह्यालूगु मध्ये क) रोमानी शैलीया ('हृदययगु स्वांयात' 'वसन्त' 'सन्ध्या') वैकुण्ठ प्रसाद लाकौल, ख) न्ह्यूगु परिवेशया विचार व सन्देश दुयना सिद्धिदासं सञ्जन हृदया रग नैतिक कविता संग्रह तथा योगवीर सिंहं योगसुधाया समाज सुधारवादी, राष्ट्रवादी व नैतिक कविता संग्रह न्ह्यब्वया दिल, ग) इति कथनात्मक व प्रबन्ध शैलीया श्लोक, काव्य व खण्डकाव्य धाः न्ह्याज्यात । सिद्धिदास अमात्यया सिद्धिदास र र र र य सती, योगवीर सिंहया 'रानी मन्दिराया विलाप' व 'प्रवासी पत्नीया वसन्त' थुनिया दसु खः । नेपाल भाषा गद्य विधा दुने उबले (क) अनुदित गद्य ललितविस्तर निष्ठानन्द आधुनिक नेपाल भाषा गद्यया दसु थें च्वंक

न्यायव्या दीगु महत्वपूर्ण जू । (ख) विश्वन्तरया बाखं नं उबलेया चलन चल्तीया नेपाल भाषा गद्य बुद्ध धर्म पत्रिकाय पिदन । सिद्धिदासया 'शिवविलास' बाखं नं मनोवर्जानिक बाखं जूगुलि थुकि नेपाल भाषा बाखं साहित्य विधाय नसंचा ह्वेनेगु ज्या यात । (ग) 'नेपाल भाषा व श्वया साहित्य' अनुसन्धानात्मक प्रबन्ध 'सर्ववन्धु' निबन्ध रूपय, व 'सिद्धिदास थःगु मिखाय' आत्मकथा जीवनी रूपय पिब्वया सिद्धिदास अमात्य नेपाल भाषा गद्य ब्वलंकूगु जुल । धर्म आदित्य धर्माचार्य सामयिक विचार संचार, टिप्पणी, मचातय निति जातक बाखं, बुद्ध चरित महाकाव्यया गद्यानुवाद, सौन्दरनन्द महाकाव्यया भावसार, 'नेपाल भाषा व श्वया साहित्य' व 'नेपालभाषा साहित्यया सूची' थे जाःगु अनुसन्धानात्मक गद्यकृति नेपालभाषां पिब्वया दिल । जगत सुन्दर मल्लं मचातय निति ब्वने सफू धका 'ईसपं दएका तगु बाखं' प्रकाश याना दिल । शहीद शुक्रराज शास्त्रीं नं वर्णमाला, नेपालभाषा रीडर व नेपाल भाषा व्याकरण थे जाःगु स्तरीय ब्वने ज्वलं न्यायका मांमाय नेपालभाषा गद्य तःभि याना थकल ।

सारांशतः नेपालभाषा साहित्यया इतिहासय पुनर्जागरण काल अतिमनं महत्वपूर्ण काल खः । ई. सनया नीगूगु सदीया शुरूया स्वंगूति दशक दुनेया समयबाधो नेपालभाषा व साहित्य धाः पुनर्जीवित व पुनरुद्धार यासे अविद्याया ख्यू गालय दुना च्वंयि नेपालीतयत पुनर्जागरण नीलख हाहा याना थनेगु ज्या न पुनर्जागरण कालं यात । नेपालभाषा हित्य रूपलय सिर्जनात्मक रचनात्मक ज्याखं यायेगु प्रेरणादायी व सक्रिय परम्परा न्याका नेपालभाषाय आधुनिक काव्य परम्परा दुहां पिहां याये छिक तः धवाखा चायेका बिल ।

नया खोर दुने कुनाव्यु जिन्दगी

पुष्प राज राजकर्णिक

जीवन लेंपुया दुवाः पतिकं
हिसि बासा लाया
छखे, लसकुस यानाच्चनो
वस्वांत ।

जीवन लेंपुया दुवाः पतिकं
पहाड , कन्दरा जिगु देया ज्यामछि लें ब्वया
मेखे , पियाच्चनो
लालीगुरांसत ।

भ्वंस्वांया सम्मोहन अहो
गुलि बल्लागु स्व
सम्मोहन पत्ति चिका
मनू गुली तोरकां जूगु स्व
थःत थःम्हं स्याना
लास छोने जीवन खना च्वंगु स्व
थुसिगु पहः खना
लालीगुरांस अहो थौं गुलि होमी चाः
वयागु मिखां ख्ववि धाः हाः ।

ग्यात , ग्यात अहो जि तसकं ग्यात
लालीगुरांसया ख्ववि देश थ्व चुइकान ।

प्रगतिशील साहित्य व यौन

— जगदीश चित्रकार

‘प्रगतिशील’ वा ‘जनपक्षीय’ साहित्यिक पुचल्य् छगू अवधारणा व दृष्टिकोण छसः जुइक थाय् कयाचवंगु खनेदु, व खः यौन व मतिना विषयसं वा मिसा मिजया रतिरागात्मक पक्षयात कयाः छुं नं चवयेगु जनपक्षीय मखु, प्रगतिशील मखु थुज्वःगु बिचाः ज्वना चवपि साहित्यिक पुचलं याइगु छुं नं कथंया साहित्यिक भवसा वा प्रकाशनय् न्ह्यथना कथंया विषयवस्तुयात जियां जित्तले छुं हे थाय् मविइगु अले थुज्वःगु विषयसं रचना चवइपि साहित्यकारपिनिगु नं छुं मू मडु कथं याउंक स्वयेगु सहज प्रवृत्ति ज्ञायाय् उप्चलं खनेदु ।

रति-रागजनित समस्याय् मनू ततः कयनाचवंगु थौकन्हसं जक मखु, श्व दलदलः न्ह्यवनिसें या समस्या खः । शायद मानव-सभ्यता गुलि पुलां श्व समस्याया इतिहास नं उलि हे पुलां । तर समस्याया समाधान मालेगु क्रम थौतकं क्वमचाः नि रतिरागया साखापिखाय् थौतकं मनूत खिचाभुजि थें ततः कयनाचवंगु हे खनेदनि ।

भगवान बुध्दया पालय् स्वयं भगवानं हे नं श्व विषयया वाद-विवादय् थःगु बिचाः प्वंका बिज्याःगु जुयाचवन । प्रसंगवश प्राचीन बौध्द-साहित्यय्

॥ राहुल सांकृत्यायन (हिन्दी अनुवादक) “बुद्ध वचनमृत-१” मज्झिम निकाय, (वाराणसी : महाबोधी सभा बुध्दवाद् २५०८), पौ ल्याः ६०६-६१० या संक्षिप्त भावानुवाद-लेखक.

भावनातःगु उगु घटनायात छको थन न्ह्यथनेगु पाय् छि जुइ—

छगू इलय् कजंगला धइगु थासय् सुवेणुवन नांगु जंगलय् भगवान बिज्याना उगु । उगुयलय् पारासिविय संप्रदायया ब्रम्हतसे इन्द्रिय-भारवनाया ख्ये नं उपदेश बिउला ? ”

“माणवक ! पारासिविय ब्रम्हतसे इन्द्रिय-भावनाया ख्ये नं उपदेश बिउला ? ”

“गौतम ! उज्वःगु उपदेश जिमित नं बिउ । ” — व नुखं लिसः बिल ।

“इमिसं छु धकाः उपदेश बिइगु माणवक ? ”

“गौतम ! मिखां रूपयात स्वयं-मते, न्ह्याय्पनं न्यने मते । गौतम ! थथे धकाः पारासिविय ब्रम्हतसे इन्द्रिय-भावनाया ख्ये जिमित स्यनीगु खः । अले माणवकयागु खं न्यनाः भगवानं धया बिज्यात—

“पारासिविय बाज्या पिनिगु ख स्वयेबले अय्सा कां व ख्याय् हे भावितेन्द्रिय जुई, इन्द्रिय-भावना थुर्पि जुई, इन्द्रिय-संयम तथेफुपि जुई । धाय् धाःसा कांनं रूप खनी मखु, ख्याय् नं छुं नं ताईमखु ।

भगवानया खं न्यनाः माणवक जिल्ल जुल । छु धाये छु मधाये जुयाः धुरे जल । गबेत छघों कोछुना चवन । छु लिसः बिई मफुत । अले भगवानं अन हे च्वंच्वंभ भायुछमान् आनन्द पाखे स्वयाः नौबाना बिज्यात—“आनन्द ! पारासिविय बाज्या-पिसं इन्द्रिय-भावनाया उपदेश अःकथं बिइगु जुयाचवन, थुक्रियात न्ह्यकथं थुइके मफयेक सर्वोत्कृष्ट भावना लुइके फंमखु । ” अले श्व खं थुइका बिज्यायेत आनन्दं वसपोलयात इनःप यात । भगवानं इन्द्रिय-भावनाया खं थुइका बिज्यात— “मिखां रूपयात स्वयाः हे जक बांलागु — बांमलागु तिपयाये फं, थुइके फं । न्ह्याय्पनं न्यनाः हे जक भिगु — मभिगु, नीगु — मनीगु खं थुइके फं । बांमलागु

मदुसा अन बांलागु नं मंत, हान बांला: धयाच्चनेगुया छु अर्थ ल्यं मंत, बांला धाये फेगु मखु स्थिति हे मंत । बांलागु व बांमलागु थुइका: हे जक निगुलि भावं निलिप्त जुइ फे, मुक्ति लुइके फे, भावितेन्द्रिय जुइ फे । मिखा प्वा:तिना जक, न्हाय्प प्वा:तिना जक, खिउंथाय् जक तनी, तुयूज: लुया मखु ।”

जि थूकथं मगवानं इन्द्रिय-दमन मयासे इन्द्रिय-संयम यायेगु पावतिब: बियादीगु ख: । मानव - शरीर रचनासं विविध इन्द्रियया थ:थ:गु थो-थो ज्या दु । इन्द्रिय जनित संलस: इलंद: लखंलख - अल्यात तूणा शोके दु । तूणायात प्व:ची मफुत कि तूणा मनूयात चुइका यंकी, जीवनय् संतुलन दइमखु । तूणाया खं मन्यनेवं तूणा सुनावनी मखु, तूणायात मस्वयवं तूणा तनावनी मखु, तूणायात क्वत्यलेवं तूणा सिनावनी मखु । तूणाया स्वभावयात हसीका, तूणाया रूप स्वया:, तूणा गये दना वइ, गुजा: गुजा: थासं सुला: सुला: तूणा दुहां वई धेगु खं थुइका हे जक तूणायात कघाये फे । तूणायात कघाये धुका: जक, तूणायात थ:गु ह्लातिई प्व:चिइ फये धुका: जक, तूणायात नुगलं पितिने फे । जि थूकथं मगवानया धपू थ्व हे ख: ।

गृहस्थीया समस्या, जनसाधारणया समस्या, तूणायात पितिनेगु मखु । गृहस्थ भिक्षु मखु, बया जीवनय् तूणा ला सदां ल्यना हे च्वनी । नुगलय् इपां थिपां मखंक दना वइगु तूणायात कघाना - प्व:चिना: मखु 'क्वत्यला: मखु, जीवनय् संयम लुइकेगु, संतुलन लुइकेगु, शान्ति लुइकेगु लेंपु मनूखं ज्वनेत स्वइगु ख: ।

शान्ति लुइकेगु मनू मात्रया नुग:या मंका प्याय्चा: ख: । शान्ति निर्विवाद । शीगु दथुइ ल्यनाच्चंगु त्वापु थुलिसम्म ख: कि गुगु लेंपु ज्वनेगु ।

शान्ति लुइकेत न्ह्यज्यायेगु क्रमय् गुलि हिंसाया लेंपु ज्वनीपि दु, गुलि अहिंसाया । निश्चया थ: थ:गु मूल्य दु, विश्वास दु, अवधारणा दु, सिद्धान्त दु । सिद्धान्तत: छुच्चलं मेध्व:यात कोथले मफुतल्ले त्वापु ल्यना हे च्वनी, विभेद ल्यना हे च्वनी । अहिंसाया लेंपुयात सिद्धान्तत: सुनानं थुनाछवये मफुतल्ले, हुया छये मफुतल्ले थ्व ल्यना हे च्वनी । न्हाय्प प्वा:तिना, मिखा प्वा: तिस्सिना: अहिंसाया लेंपुयात सुनानं हुयेफइमखु, न्हुइ फइमखु । शान्ति व प्रेमया छेंपुयात दबुलिइ थाय् मबियवं, थासाय् दुमथ्याकेवं व तनावनी मखु । प्रगतिशील साहित्यिक पुच: दथुइ अप्व:सिके थथे हे थाय् मबिइगु, दुमथ्याकेगु, क्वत्यल्यगु, दमन यायेगु आपह उप्व: दु । थुज्व:गु हे नीति नीन्यास: चाचू बुढाव्व न्ह्यो पारासिविय ब्रम्हूतसें नं ज्वंगु ख: - मिखां रूप मस्वयेगु, न्हाय्पनं ममि खं घका: न्यं हे मन्यनेगु । पारासिविय ब्रम्हूतयगु दमन - नीतियात थौंया प्रगतिशील साहित्यिक पुचलं ज्वनाच्चंगु साप अजू चायापुसे च्वं, थुइके थाकू ।

यदि क्वसं न्ह्यछुनागु छेंपु मखु धइगु ख:सा, असत्य धइगु ख:सा मतिनाया बाखं, कविता धोदुइवं प्रगतिशीलं फस्वये मा:गु मदु; यौन-भावनाया किच: जक ख:गु साहित्य खना: नं थाहान्हुइ सा:गु मदु । मू न्ह्यस: ख: प्रगतिशीलतय्के यौन-भावना हे मदुला ? प्रगतिशीलतसें सुइतं गुबसं मतिना या:गु मदुला ? मतिना हे याये मस:सा याये सयेके जकं माल ला ? वा सयेके हे म्वाल ला ? प्रगतिशीलतय्के यौन-अङ्ग हे मदु ला ? यौन जन्य पुक्क भावनां इपि पुक्क हे निलिप्त ख:ला ? यौनया खं ह्ला हे मल्लायेवं मनूया यौन तनावनी ला ?

यौनयात पिने पिने क्वत्यलिपिसं सुला: सुला: यौनया अश्लील, क्वपुंगु नव:गु सफू क्वथाप्वालय् च्वना: स्वइपि शीथाय् सुं मदुला ? इमित प्रगतिशीलं पने फुला ? थौतकं सुं हे 'प्रगतिशीलं क्वथाप्वालय् सुचुका त:गु

मिडिओल्यू वेंचुगु सैकिपा मस्वःनिला ? यदि यौन-भावनायात प्रगतिशील जक प्वःचीफु जनता मखु धइगु सा प्रगतिशील जक मन्, जनता पशु ला ? यदि अथे मखसा जनतायात प्रगतिशीलया बिपतं चिनातये मागु छुं कारण जि मख । मतिनाया बाख-प्याख चवये मजिउ धाइपि गुलिखे प्रगतिशीलतयत स्त्रीसं सिनेमा हल्य प्वाय-प्याय लुइकेत थाकु मन् । श्व सुनानं मसिउगु खं मख यौनजन्य स्वच्छन्द ह्या याइपि स्त्रीथाग्या बुज्याइपि मन्त, अपा स्त्रीपि ज्यामित, कु कुबिइपि मत्यातयके सिके पिने सुचु-पिचु धायका जुइपि, गहुन्या छवः छवः बाखःयात नं समाःयाना नोवाइपि, महलय चवनीपि, ततःखागु छेय चवनीपि मनूतयके यौन-विकृति अप्वः दु, दुराचार दु, व्यभिचार दु । आः प्वला स्वत धाःसा गुगु समाज पिते सुचुपिचु, इलील, सुघर अन हे दक्कय नवःगु यौनया डुङ्गर लुयावइ । फिने स्वयेबले भदा, फोहर ह्यालि-न्हिलि जाःगु समाजय यौन-विकृति लुइकु थाकुइफु । यौन-विकृति लुइके माःसा ततःखागु छेय-बैठकय, दलानय, स्वाने तःलय लुया वयेफु, तर बलचाय व मिखाछेय लुइके थाकु ।

पश्चिमया समाजय हे स्वये माःसां विक्टोरिया युगय यौन भावना यात न्हयखे लाखि चिनाः कवत्यला तःगु खः, यौन-भावना ला अन सुचुपा वनेमाःगु, सिना वनेमाःगु, तर व हे समाजय थौं यौनया ज्वालामुखि तज्याना बल । श्व छाय जुल, थुकिया कारण-निराकरण सकसियां बिचाः याये माःगु खं खः ।

अवश्य नं श्व खेय सुइगुं बिरोध मडु कि मनूयाके यौन-अङ्ग जक मखु, मेमेगु अङ्ग नं दु । मनूया पित्याः म्हयागु, प्वाःयागु दु । नुगःयागु दु । मनुखं थःथःके दजायाचवगु संवेदना कथं, भावनाकथं थःके लिकुना च्वंगु पित्याः कथ थःथःगु नुगः खं प्वकेमाः । व नुगः खं प्वकेगु क्रमय अन मतिना नं वइ,

थये पित्वइगु भाव प्रकाशनय गुलि बांलाः-बांमलाः धइगु बिचाः समालोचक-पिसं चवयाः हे न्हयवइ, जनतां थःगु नुगलं कयनी सुयो सु मयो धकाः, छु जिउ छु मजिउ धकाः । श्व जिउ-श्व मजिउ, श्व बांलाः-श्व बांमलाः धकाः क्वःछीगु ज्या प्रगतिशीलया व्याज घानातःपि छुपुचःचा मनूतयगु जक मखु । अन्तिम निर्णय बिइम्ह न्ह्याबले जनता हे जुयाचवनी, तर व जनता यात खःथाय न्ह्याकेत, खःथाय पलाः छिकेत समालोचकं थःगु क्वसां न्ह्याबले हःपाः बिया हे चवनी, तर पँतुपनाः मखु, बिपतं चिनाः मखु, प्रहरी दमन याः थें कथि लम्हुया मखु । समालोचकया खेय नं गुलि यो, गुलि मयो उकिया निर्णय जनतां हे बिइ । समालोचकं धाःगु खं जनतां थुइके फुसा काइ, योसा काइ, करकाप मडु, जबर्जस्ति मडु, दमन मडु । तर थुइका बिइगु व थुइकेगु क्रम न्ह्यानां तुं चवनी । श्व हे गुबसं मदीगु क्रम खः ।

साहित्यकार - कलाकार सुयां नं चयः गुबसं जुइ मखु । व सुयां चयः खःसा थःगु हे नुगःया चयः जक खः, मेपिनिम्ह मखु । सुनानं व च्व श्व च्व धइगु खं न्यनाः जक च्वइम्ह मन् कारिन्दा जक जुइ, साहित्यकार जुइ मखु । साहित्यकारं सदां थःगु नुगःया सः न्यनी, अले थःगु नुगलय च्वंगु खेयात महुकुसे-मसुचकुसे प्वकी । श्व ल्याखं - थःगु नुगःसः न्यने फुम्ह-व्वयेफुम्हया ल्याखं छम्ह साहित्यकारयात संवेदनशील धइगु छुमां बियातःगु खः, अर्थ मखु ।

नुगलय मतिना लुया वःसां च्व, यौन सां च्व, अर्थ सां च्व - थुलि हे जिगु धापू खः । नुगलय दुने च्वम्हेसित कवत्यला तयां अन हे दुने जक दोमुना चवनी-सुचुया वनी मखु । नुगलय दोमुना च्वंगु भावनायात गथे खः अथे पितव्वये हचि - जिगु इनाप थुलि हे खः । छु पिहां बल व बांलाः - बांमलाः धइगु खं ला पिहां वयां तुं चवनी समालोचकपिनि पाखें, जनताया

पाखें, प्रगतिशीलपिनि पाखें । यदि अथे हे खःसा थौं न दुर्गालाल मिसा व अत्ताः
या चिनाखें चवये मजिउ धइगु महु - यदि अजाःगु खें नुगलय् मुनाचवंगु
हुसा मथुरा व हिनकर प्रभृतिया च्वमिपिसं यौन - जन्म बाखं दिके माःगु
महु, ईश्वरानन्द 'ह्लाःक' या धाः नुगलय् बाः वयाचवंगु हुसा वयात हीके
माःगु महु, धूस्वां न मतिनाया उपन्यास लथ्याये माःगु महु । थौंया युवा
पिडौं साहित्य प्रेमी ल्याय्हा पुचलं थःगु नुगःया भावनायात महुकुसे उला
यनेमाः, मयासे प्वांका यनेमाः । प्रगतिशीलं च्व चवये जिउ धाःगुलि च्वया,
मजिउ धाःगुलि मच्चया धइगु धारणा सुनानं नुगलय् तयातल धाःसा अजाःह
मन् प्रगतिशीलतय् कारिन्दा जक जुइ, साहित्यकार गुबसं जुइमखु । □

ने. सं. ११०४ न्हू-दया लसताय् सकलसितं
❖❖ भितुना ❖❖
छिकपिनिगु मनं तुनादी थें जाःगु रेडिमेड वसःतय्
निति सदां निमित्त लुमका दिसं ।
जुजु रेडिमेड गार्मेन्ट
न्हूसतक ।
ने. सं. ११०४ न्हू-दया लसताय्
❖❖ भितुना ❖❖
छिकपिसं मनं तुनादीथें च्वकं बोलोक, बेलोक इलय्
वसः सुया दी माःसा जिमियाय् कासं । नापं
जिमियाय् न्हू-न्हूगु डिजाइनया तयारी वसः नं दु ।
फोन ल्याः २११६६५
जुजु टेलर्स
खिचापुखू, ये

मिसा व तिसा

मुंम्हः- करुणाकर बैद्य

(अलौकिक व दैवीय पात्र व शक्तिया उल्लेख जुइगु नं झीगु पुलां-
भाषा छगू विशेषता खः । प्रस्तुत बाखनय् नं दुगु थन्याःगु वर्णन थौंकन्हे
मनुष्य व असम्भव थें प्रतीत जूसां थुकि बियाचवंगु सन्देश, असत्य व
अवापयात ह्लापा वा लिपा अवश्यनं समययो पलाखें न्हुवायंकी, थौं तक नं
मननयोग्य जू । -सं)

देग पिने छथाय् गामय् ज्यापु बाजु छम्हसिया कलाः छम्ह चूलाके
मफया साप हे दुःख जुया चवन । उखें थुखें मात्तु मालाः बल्लितलं साप हे तापार्क
थम्ह भमवा छम्ह चूलाः बल । बिवाह याना नं हल । छन्हु धाधां निन्हु धाधां
हें बिते जुया वन । अथेसां जिलाजं धाःसा दुचायेकेगु ज्या याःगु मखुनि । अथे
सां हनं म्हाय् मचायात छकः जक हे नं सःतके छवया हःगु मखु ।

भमचिया प्वाथय् न दया बल । थःछेंया माया लुमन्ति ला गबले तनी ?
जिलाजं मुमचाय् कुगु जूसां थःछें बर्ना थः मां-बौपनिगु स्वाः छकः जक जूसां
मया वये धकाः भमचां थः माजुम्हसित साप हे पिरै याना चवन ।

“का अथे जूसा छवया वु !” धकाः माजुम्ह धाल । आः सुनां भमचायात

स्व. हेमलालजुया खड्गसिद्धि स्वयाः

— नर्मदेश्वर प्रधान

खड्गसिद्धि स्व. श्री हेमलालजुं च्यादीगु छधाः प्याखं मुना खः । सफती च्वगु फक्क धर्थे प्याखंत ऐतिहासिक विषयवस्तुइ लिधना च्वंगु दु । प्याखनय विषयवस्तु ऐतिहासिक धायेवले थुके-पुलां पालांगु खं जक दइ ला धंगु शंका जु वने फु । थौया समसामयिक विषयवस्तु हे तयां तये थाय् मदुवले पुलांगु ऐतिहासिक विषयवस्तुयात कयाः च्वः वनीम्ह च्वमि ईया मू मस्युम्ह थें जु वने फु । तर धातयेयागु खं थ्व मखु । ऐतिहासिक धायेव हे थ्व स्वतः ववपुलां जुइ धंगु खं मखु । इतिहासया वर्तमान लिसे छुं हे स्वापू मदइगु मखु । वर्तमान धंगु छुं मदुगु (VACUUM) आकाशं कुतू वइगु वस्तु मखु । व ला वरु विगतया हे उपज खः । इतिहासया विगततालिसे वर्तमानया सिमाया स्वांलिसे थें स्वापू दे च्वनी । अथे हे इतिहासया विगतता धंगु नं कुं जुया शून्यय् तना वनीगु वस्तु मखु । ई (TIME) छगू क्रमिक प्रक्रिया (CONTINUOUS PROCESS) खः । थुगु प्रक्रियाय् दुने लुइगु विगतता, वर्तमान व भविष्य दथुइ अविच्छिन्न स्वापू दे च्वनी ।

थ्व हे तथ्यया सन्दर्भय् थ्व खं धायेफु कि खड्गसिद्धि सफूता च्वंगु ऐतिहासिक छधाः प्याखंत केवल सी नवःपि पात्रतय् किया किया जक

(५०)

★ खेल्इताः ★

मखु । ऐतिहासिक खयाः नं प्रत्येक प्याखंया घटना, पात्रत थौया ईया परिप्रेक्ष्यय् नं गावकं सामयिक व प्रयोजनपूर्ण जुयाच्वंगु खने दु । छम्ह सः— स्मृम्ह ऐतिहासिक प्याखं च्वमि इतिहासयात निष्क्रीय व निष्प्राण वस्तुया रूपय् जक खंकी मखु । वर्तमानया सन्दर्भय् नं थ्वया जीवितता व गतिशीलतायात वं सकसित अनुभव याके फेच्वनी । स्व. हेमलालजुं खड्गसिद्धि सफूती च्वगु ऐतिहासिक छधाः प्याखंत च्वया, च्वमिपित्त इतिहासय् दुने मुला च्वनीगु वर्तमानत्व (PRESENTNESS) यात बोलाक बोध याका च्वना चीगु दु । थ्व इतिहासप्रतिया वय्कःया गतिशील, दृष्टिकोण (DYNAMIC VISION) या छुमां खः ।

थ्व हे कारणं खः ऐतिहासिक खया नं श्री हेमलालजुया छधाः प्याखंया सम्पूर्ण पात्रत थौया पृष्ठभूमी नं जीवित खने दु । गुलिं-गुलिं प्याखंम्वःत ला अऊ थौया श्री स्वया नं अप्वः सशक्त व वर्तमान खने दु । अधिकांश प्याखनय थ्वयाच्वंगु सन्दर्भत नं थौया श्री बिबेक व चेतनास्तर च्वया नं अप्वः तीक्ष्ण, सान्दर्भिक व सामयिक खने दु । 'अग्निम-निर्णय' छधाः प्याखंया जुजु रणजीत मल्लया निर्णयया महत्ता व औचित्य थौया वर्तमान राजनैतिक ह्यलय् नं उतिक हे शाश्वत तिनि । 'किराते-वर' छधाः प्याखनय च्वंगु राष्ट्रिय स्वामिमान सन्देश थौया युगय् नं उतिक हे सामयिक तिनि । 'जुजु विश्वजीत मल्ल' प्याखनय च्वंगु जुजु विश्वजीत मल्लया चारित्रिक दुबलताया कारणं जूगु जन-विद्रोहया भावना प्रतिया समर्थन उक्त नं महत्वपूर्ण जूनि । स्व. हेमलालजुया ऐतिहासिक प्याखनं स्रोत बियाच्वंगु सन्देशयात थ्वया ऐतिहासिकताया कारणं जक च्वपुलां धकाः नागःतुगः यायेगु वर्तमान इलय् नं उतिक हे देच्वंगु थ्वया उपा-धेयता, महत्ता व औचित्ययात हिस्यायेगु जुइ । थुकथं इतिहासया विषयवस्तु-यात प्याखंया थासाय् तयाः थौया सन्दर्भय् नं जीवित व प्रयोजनपूर्ण कथं

★ खेल्इताः ★

(५१)

न्यायवेगु वयकाया सकलता चवछाये बहः जू ।

इतिहास प्याखं मखु । इतिहासया थःगु हे न्यां वनेगु पहः दे । अथे हे प्याखं धंगु नं इतिहास मखु, वया नं थःगु हे कलात्मकता, थःगु हे व्यक्तित्व देवनी । छम्ह ऐतिहासिक प्याखं च्वमि काल्पनिक विषय च्वेम्ह च्वमि थें थःगु नुगःखँयात खुरुखुरु । प्वके जो मखु । इतिहास व प्याखंया थःथःगु विषयगत लक्षणत दथुइ ला व लुसि थज्याःगु समन्वय स्थापना यायेमाःगु जिम्मेवारी छम्ह ऐतिहासिक प्याखंच्चामयाके देवनी । उगु समन्वय दुने छखेर इतिहासया ऐतिहासिकतायात हनन याये मज्जसा मेखेर छधाः प्याखंया विधागत मर्यादा नं पालन याये माला च्वनी । निगू मध्ये छगू जकया नं असन्तुलन जुल कि खःगु कथंया ऐतिहासिक प्याखं पिहां वये फइमखु ।

हनं छधाः प्याखं पूधाः प्याखं थें मखु । पूधाः प्याखनय कथावस्तु चवना च्वनी । अन पात्रतय जीवनयात थी थी दृष्टिकोणं ब्वये छिना च्वनी । उकि पूधाः प्याखंया ह्यः छधाः प्याखंया स्वयाः विस्तृत व विविध जुइ । थ्व खँय पूधाः प्याखं व छधाः प्याखंया दथुइ आधारभूत अन्तर खने दे । गुगुं खास निश्चित पक्षयात जक ज्वनेगु ज्या छधाः प्याखनं याना च्वनी । विस्तृतता व विविधता छधाः प्याखनय देमखु । अय्धयां छधाः प्याखंया संसार सनाः सने मलिगु, कयेकुंगु वा संकीर्णगु मखु । पूधाः प्याखंया तुलनाय खनेदेगु छधाः प्याखंया सीमित पक्षीय परिधिसं केन्द्रीकरण जुइगु लक्षण छधाः प्याखंया विधागत स्वभाव खः, थ्व थ्वया गुगुं संकीर्णता वा कयेकुंगु पहः मखु । थःगु थ्व हे स्वभावया बः कयाः छधाः प्याखनं थःगु विधागत स्वतन्त्र व्यक्तित्व थ्वया च्वनी ।

थुकथं छधाः प्याखनय पात्र, कथानाक, घटनाया विविधतायात ब्वयेगु विस्तृत कुतः जुइमखु । थःगु केन्द्रीय पक्षसं एकचिन्तता (CONCENTRATION

(५२)

★ खेलुइताः ★

OF PURPOSE) ब्रयाः छधाः प्याखं सदां न्यां वनी । प्याखंया गति, उद्देश्य व प्रभावया एकरूपता (UNITY OF ACTION, PURPOSE, IMPRESSION) यात उर्यथुख्य याइगु अनेक उप-कथानकत (SUB-PLOT) छधाः प्याखनय छयलेगु ज्या जुइ मखु । जीवनया गुगुं पक्षयात फयांकव च्वामुकाः ब्वमितय नुगलय तिवक भिकेगु ज्या छधाः प्याखनं याना च्वनी ।

जीवनया सीमित पक्ष जक छधाः प्याखनय ब्वयेगु ज्या जुइ धंगु थ्व छगू सैद्धान्तिक खँ जुल । विशाल संसारया चलचित्रय गुगुं घटना वा कथावस्तुयात अर्थपूर्ण कथं छगू स्पष्ट पक्षया रूप बियाः कुचा थलाः कायेगु कार्यान्वयन पक्ष उलि अ.पुगु ज्या मखु । छुं नं पक्षया दृष्टिकोणं थःगु हे व्यक्तित्व दुगु कथावस्तुयात छधाः प्याखंयात पाय्छि जुइ कथं थःगु विशाल परिवेशं कुचा थलाः कायेगु ज्याखँ पूर्वकेत छधाः प्याखं च्वमियाके जीवन थुइकेगु, संवेदन-शीलतां थ्वैत विश्लेषण यायेगु क्षमता व थःम्हं नुगलं खंगु खँयात पिब्वयेगु कुशलता माला च्वनी । उद्देश्य मदयेक लालाकथं घटनात कयां वा पात्रत ब्वयां उके जीवनया गुगुं अर्थपूर्ण पक्षया उद्घाटन जुइमखु । इतिहासया विशाल प्रवाह दुने नं गुगुं क्षणयात लाप्च थःगु उद्देश्य अनुरूप निश्चित पक्षयात ब्वये सिद्ध जुइ थुकिया जां छम्ह ऐतिहासिक प्याखंच्वमियाके बांलाक दयेमाः । अर्थात् जीवन व जगतया थःम्हं ल्ययागु गुगुं क्षणयात छम्ह च्वमि उज्योगु पक्षया आकार बी सकल जुइमा गुकिया थःगु निश्चित प्रयोजन दे, व्यक्तित्व दे, अर्थ दे । 'अन्तिम निर्णय' छधाः प्याखंया घटना सम्पूर्ण मल्लकालीन ऐतिहासिक प्रवाहया छगू क्षण जक खः, वा छकू अंश खः । तर च्वमि विशाल मल्लकालीन इतिहासया क्रमय जुजु रणजीत मल्लया जीवन सम्बन्धि उज्योगु क्षणयात चक्कुं बफीं चायेथे चाना कया दिल्, गुकिया थःगु हे सी दुगु उद्देश्य दु, व्यक्तित्व दु गुके जीवनया गुगुं निश्चित पक्षयात बांलाक संकेत याः, अले गुकिया सन्देश न्यायकं थें स्पष्ट जू । थुकथं इतिहासय र्दंगु अत्याख घटना व पात्रतय

★ खेलुइताः ★

(५३)

पुत्र नपुं सुहृन्वा नपुं नपुं चर्त लुधाः प्याखयात पाय्छि कथया कथावस्तु मननयाना व हे अनुरूप घटना, पात्र, वातावरण्य संयोजन व संरचना यायेगु ज्या-खं श्री हेमलालजु गावक हे स्पल्लाः जू । खड्गसिद्धि सफुती च्वंगु लुधाः प्याखनय कथानकत चीहा जूसा न छगू निश्चित उद्देश्ययात पिब्वयेत इपि सफल जूगु छने दु । मानव-जीवन वा इतिहासया विशाल शृंखलाय गुगु क्षणयात ल्यया उकियात अर्थपूर्ण रूप बी फ्येकेत छम्ह च्वमियाके थःगु स्पष्ट दर्शन व उकियात ल्वःगु रूप गठन (STRUCTURE) यायेगु कलाकारीताया न आवश्यक जुइ । खड्गसिद्धि सफुती च्वंगु प्रत्येक लुधाः प्याखनय प्याख च्वमिया थःगु दर्शन प्रष्ट जू, अले पात्र, घटना व वातावरणया संयोजन न थःम्ह मत तुन, च्वंगु उद्देश्य व सन्देशयात बांलाक ब्वये फे कथया जू । तर प्रत्येक लुधाः प्याखनय निश्चित दर्शन, उद्देश्य, सन्देश प्रष्ट जुया नं श्री हेमलालजुया लुधाः प्याखत कोराकथं उद्देश्यमूलक, सन्देशात्मक व उपदेशात्मक ज्याच्वंगु छने महु । प्रत्येक लुधाः प्याखनय ल्ययाच्वंगु उद्देश्य, सन्देश स्वान्य वासना थे थःहे पिब्वयाच्वंगु दु, प्याखया पात्र, घटना, गतियात थुमिस गुगु पूर्वाग्रह जुया प्रत्यक्ष नियन्त्रण वा संचालन यायेत स्वैच्वंगु छने महु ।

प्याख धंगु छगू वस्तुगत कला (OBJECTIVE ART) खः । थ्वया अर्थ खः कविता, बाख व उपन्यासय थे प्याखनय छम्ह च्वमि थःत तप्यक पिब्वये फे मखु । सफल प्याखनय प्याखच्वमि चिला च्वनी । थःगु उद्देश्य, थःगु मनोभावनातय व स्वयं थःहे पिब्वया धं च्वंगी मखु । पात्र, घटना, वातावरणया सिर्जना व निर्माण व थुकथं याइ, भुके बया व्यक्तिगत आग्रह व अभिरुचिया प्रत्यक्ष हस्तक्षेप छने दैमखु । च्वमिया कठपुतली थे जक मजुसे पात्रतय स्वतन्त्र व्यक्तित्व दैच्वनी । प्याखया घटनाया निर्माण प्याखया थःगु विषय व वातावरण हे सिर्जना जूगु दैच्वनी । प्याखया गति प्याखया थःगु हे द्वन्द्वया फलस्वरूप जूगु छने दै । धापूया तात्पर्य खः प्याखनय च्वमि थःत सुचुका च्वनेमाः । वं सिर्जना याःगु प्याखया थःगु हे गति, थःगु हे व्यक्तित्व दयेमाः ।

प्याख विधासं दयेमाःगु छगू तःधंगु विशेषता थ्व हे खः । थये धायेवं प्याखनय छम्ह च्वमिया थःगु छु उद्देश्य, छु विचार च्वकेगु ल हे दैमखु ला धंगु न्ह्यसः प व । जरूर न प्याखनय च्वमिया छु विचार, भावना वा सन्देश च्वकेगु ल भ्याः हे महु धका धाये फे मखु । ल दु, तर थ्व ल उपन्यास, कविता, बाख व निबन्ध इत्यादिसं थे प्रत्यक्ष जुइ मखु । उपन्यास, कविता, बाख, निबन्ध थुज्यांगु थःत तप्यक पिब्वये ज्यूगु साहित्यिक विधासं च्वमि पात्र, वातावरण व घटना फुत्तकयात थःलिसे आत्मीकरण यानाः थःगु मनोभावनाया प्रत्यक्ष चमत्कार क्यने फे । तर प्याखनय पात्र, घटना वा वातावरणयात च्वमि थःगु व्यक्तित्व-लिसे प्रत्यक्ष कथ आत्मीकरण याना च्वनेव प्याखया नाटकीयताया व्यक्तित्व मङ्ग जुइ । वरू प्याखनय च्वमि थःगु व्यक्तित्वयात हे अन दुपि पात्र, घटना, वातावरणसिसे थ त इपिहे जुयाः (IDENTIFY) थुकथं तंका छ्वयेमाः कि इपि जुयाः इमिगु माध्यमं वा इमिगु रूपय थःत वस्तुतीकरण (OBJECTIFY) यानाः परोक्ष कथं व थःत पिब्वयेका च्वने फे । उकि प्याखनय दुम्ह पात्र, दुगु सम्वाद, घटना, वातावरण फक्क छम्ह च्वमिया निति थःत ब्वयेगु प्रतीकत (SYMBOL) खः, वस्तुगत (OBJECTIVE) व निर्व्यक्तिक (IMPERSONAL) माध्यम खः । प्याखनय च्वमिया व्यक्तित्व प्याखयात प्रत्यक्ष न्ह्याकीगु मखु, वरू थःगु हे व्यक्तित्व थनाः स्वयं च्वमिया व्यक्तित्व-यात हे आत्मीकरण यानाः प्याख थः हे न्ह्या बना च्वनी ।

ख, प्रचारवादी (PROPOGANDA PLAY) प्याखनय धाःसा प्याखया च्वमि प्याखया पात्र, सम्वाद, घटना, क्रियाकलाप पाखें अलग चिला च्वनी मखु । प्याखया सम्पूर्ण ज्याख्ये च्वमिया थःगु बिचाः अनुरूप प्रत्यक्ष हस्त-क्षेप व नियन्त्रण दया च्वनी । वया पात्र स्वतन्त्र मजुसे नियन्त्रित व संचालित जुइ । प्याखया गति न स्वचालित मजुसे प्रचारया उद्देश्य कथं हिला च्वनी । थुकथं प्रचारवादी प्याखनय च्वमिया वैयक्तिक विचारधाराया प्रभाव प्रत्यक्ष जुइ । थुज्याःगु प्याखया प्रस्तुतीकरण उलि वस्तुगत (OBJECTIVE) छने दै मखु ।

खङ्गसिद्धि सफुती च्वंगु छधाः प्याखंतगत स्वतन्त्र व्यक्तित्व बीगुलि
 च्वमि सफल नू ला वा थःगु हे नीजि व्यक्तित्व वा विचार च्वमि शुमित ववत्यला
 तःगु दु धंगु खे नं वालाः स्वयेगु आवश्यक जुइ । छः, प्याखनय गुगु घटना वा
 गुज्योमह पात्र स्वयेगु धंगु खे च्वमिया नीजि दर्शन वा विचारया प्रभाव
 जरुर नं दै च्वनी । खङ्गसिद्धि सफुती च्वंगु छधाः प्याखनय छचलातःगु
 विषयवस्तु ल्ययेगु ज्याखे च्वमियात जरुर नं छुं नं छुं उद्देश्य, विचारधारा
 वा मनोभावनां ध्वाना च्वन जुइ । प्रत्येक छधाः प्याखनय खास कथावस्तुयात
 निशाना यानाः स्वयेगु ज्याखे खालि आकस्मिकता (CHANCE) व
 निउद्देश्यताया कारणं जक मखसे च्वमिया निति थःगु मनोभावना, विचार,
 दर्शनया प्रेरणाया लिचः कथं जूगु खने दै । खङ्गसिद्धि प्याखनया अधिकांश
 प्याखनया दुनेया भावभूमि (UNDERTONE) राजनैतिक धाःसां धाये
 छि । कारण शासक व शाषित दथुइया स्वापू व समस्यातय प्याखनय अधिकांश
 चर्चा जुयाच्च्वंगु खने दु ।

तर स्व. श्री हेमलालजुया ऐतिहासिक छधाः प्याखनय थःम्हं वयनेत
 स्वःगु राजनैतिक विचाः, आदर्श, दर्शन, मनोभावना, मूल्य फुक्क स्पष्ट जुयाः न
 वयकः प्रचारवादी व नारावादी खने महु । वयकःया नुगलं खंगु बिचाः व
 सन्देश बुंगाचायलः लुयावैथे प्याखनं हे स्वतः नैसर्गिक कथं पिब्वयाच्च्वंगु दु ।
 जयप्रकाश, अर्जुन, विश्वजीत मल्ल, रणजीत मल्ल फुक्कं धैथे पात्रतय थःगु हे
 व्यक्तित्व दु । न्ह्यथनातःगु प्रत्येक घटनाया थःगु हे अस्तित्व दु । प्याखनय
 न्ह्यथनाच्च्वंगु गतिया थःगु हे स्वतन्त्र प्रवाह दु । खेहाबल्हाया नं थःगु हे स्वतन्त्र
 भावभूमि दु । चिकिचाहाकःगु कथानकतय सीमा दुने नं छधाः प्याखनयत पूर्वंगु
 व स्वतन्त्र व्यक्तित्व स्वनेगु ज्याय श्री हेमलालजु बांलाक सफल जूगु खनेदु । □

श्रेष्ठ प्रकाशनया लुखां पिदंगु भाजु जनकलाल वय या बाख-मुना

स्वयाच्च्वंगु मिखा

स्वयादिसं !

सितु

□ केदार 'सितु'

लःलः जुयाः बाः वने न्ह्यो वं थःत ववथाय दुने कुनाकाःगु दु । यद्यपि वेंत
 ववथाया वातावरणय ऐकान्तिक नीरसताया अनुभव मज्जु मखु । थ्व अनुभव वेंत
 तःदँ न्ह्यवनिसें ज्यावया च्वंगु दु । थ्व ववथाय वेंत जिन्दगी बोध बिलकूल
 बिलकूल हे मज्जु । ववथालिसे गुलि तादात्म्य कायम यायेत स्वइ, उलि हे थः स्वयं
 छ्यालब्याल जुयाव्यगु दु, जुयावया च्वंगु दु, व । थ्व छ जुयाः जुल ? थ्व छाय
 जुल ? वं गुगुं तादात्म्य लुइके मफुत । गुलि एकोहोरो जुया वंगु वया जिन्दगी ?

वनाः छाम्म तिनातःगु इयाः चायेकल । छुं मचा जिन्दगी बोध जुल । यद्यपि
 वेंत थथे ताः - गुगुं नं बोध क्षणभंगुर जक खः । गुगुं नं बोध व बोधित्व
 जुइफइमखु । निरुत्तर जुल व । ख ला गुगुं नं लिसःया पूर्वाग्रह वा न्ह्यसःया
 जिरह-गुगुं नं जिन्दगीया जिन्दगीबोध मखु । वं थःत बिलकूल सरल यायेगु
 कुतः यानावयाच्च्वंगु दु । शायद उकिं हे वेंत मचातय्गु कविता साप यो ।

कलाःम्ह दुहांवल । वं थः दुने दुने विभाजित जुयाव्यगु महसूस यात ।
 संभावित एकात्म्यया बाखं ववचाः थें महसूस जुल वेंत । छातिइ दुने प्यास, घृणा,
 माया, आक्रोशं छत्थुं वेंत आक्रमण यात । कलाःम्हसित हीमही चायेकेत वं रेडियोया
 सः तस्सः याना बिल । कलाःम्ह वनाः रेडियो मुक्क स्याना बिल । व हिस्स जुल ।

स्वाः छफाति ईया ई जुडक चुप्पा नयाबिल । कलाःम्ह जरुमुह दनाबल ।
शायद आनां न्हो वये धुकूगु थें । दनाकथं लासाम् थचक्क पयतुत । स्वाःल्य
चवंगु ई ल्लातं हुयाछवत । तमं स्वाः च्याकाहल । वोभत्स खनेदत वया स्वाः ।

“ पशु ! ”

अकस्मात् ब्यंगु कलाःम्हसिया म्हुतु व मर्माहत जुल, छटपटे जुल । संभा-
व्यताया गजू कुतुवन-वया भावनाया । नकतिनि नकतिनिया प्रेम, माया व
स्नेह मानौ ह्वानाह्वानां च्यानाः नोया द्वे जक शेष जूगु दु । वं थःगु यौता-
कांक्षायात बलं दमन यानाछवत । वया पुरुषत्वं हानं छकः मेगु हार नल ।

कलाःम्ह स्वस्वमस्व धयाः मेगु क्वथाय् हुत्ते जुपा. वन । सुं तं
मिजंया पाखें थःगु सतीत्वया अपहेलना फयेत व बिलकूल तयार मडु ।

मेगु क्वथाया खापा ग्राम्म तिनाहल ।

वं छकः खुदैये सासः ल्हात । छगू ऐकान्तिकतां, छगू नीरवतां वया
छातिइ दुने दुने बल्लाक हा कयाहल । कलाःम्ह चाय्काः थकूगु लुखाय्
छकः नीरस दृष्टि वात । मानौ विसंगति व निरर्थकताया सलसः स्वाःपाः त
लुखां दुने दुहां वयेत धेधेबल्लाः यानाचवंगु दु । □

❖❖ भितुना ❖❖

ने. सं. ११०४ न्ह-दया लसताय्
जिमिथाय् दयेकीगु भिगु आत्मोनियमयागु थलबल व भुतुज्वलं
उपभोग याना थःगु स्वदेशी उद्योगयात हःपाः बियादिसं ।

एस. आई. क्राफ्ट इण्डस्ट्रीज

पिम्बाहाः, यल - १६ ।

फोन न्याः ५२१२१०

नेपाली भाषा सांगाय् सँगु थें मज्जीमा

— धर्मरत्न यमि ●

उखुनु अर्थात् २०३१ कर्तिक २ गतेन निते ४ गते तक जूगु दार्जिलिग
नेपाली साहित्य सम्मेलनया स्वर्ण जयंतिसं जूगु मुनाज्यासं हिन्दुस्थानया छम्ह विद्वान्
हिन्दू भाजु माचवे धयाम्हं तय्यक हे थुकथं धाःगु जयाचवन-“नेपाली भाषा तो
हिन्दी से खींचछाँचकर बनाई गई है” अर्थात् “नेपाली भाषा ला हिन्दीयात
सालासिला दयेका तःगु खः” । २०१७साल न्हो हिन्दीया प्रकाण्ड विद्वान् भदन्त
आनन्द कोशल्यायन थन बिज्यामले (बिज्याबले) छगू मुज्याय् “नेपाली
नामधारी पूर्वोय पहाडी हिन्दी इस घरती से समाप्त हुआ तो हिन्दी, मैथली,
बंगाली, गुजराती आदि भारतीय भाषाओं से पूर्ती होगी । किन्तु नेवारी भाषा
समाप्त हुंआ तो पूर्ती किसीकी ओर से नहीं हो सकती है ।” अर्थात् “नेपाली
नाम छुना तःगु पूर्वया गुं-हिन्दी भाषा अर्थात् थों कन्हे नेपाली नामं नांदना-
चवंगु छय् भाय्, खश कुरा, पर्वते भाषा, गोर्खा भाषा मदयावन अथवा
न्हन्हा वन घालसा हिन्दी, मैथली, बंगाली, गुजराती आदि भारतया भाषातसे

● स्व. धर्मरत्न यमिज्याया स्व लुमन्ति चवसु त्रयक या स्थाय मयज्ज कयः
यमिया साभारं न्ह्यवयागु खः । त्रयकःया मेमेगु नं अप्रकाशित चवसुत मुनाः
सफूया रूपय् पिदनीगु दु ।

पुरे याई । तर, नेपाल भाषा अथवा नेपालभाषा गृह्य वनसा, गुकि हे गु
 पाय फेमखु ।" थुलि धाल धका: वसपोलयात नेपाली भाषाया पण्डितसे पको
 चवया. दवतव्य बिया: आपालं बोबिल । तर अमिसं तथ्य व सत्ययात वारता
 मया: । थुगु हे प्रकारं २०१७ वंजाख पाखेर जि दार्जीलिंग वना चवनाभा
 (चवनाबले) नेपालीतसे "नेपाली भाषायात भारतीय भाषात सरह मान्यता
 द्यू धका: आंदोलन याना च्वंसले (चवंबले) अमलेया (उबलेया) भारतीय
 प्रधानमन्त्री पं. नेहरुजु अन झाइगु जुयाचवन । वसकलयात नेपाली भाषाया
 मान्यता मविलसा हाकु धवाचं लसकुस यायगु नं गवसाल गवयाच्वंगु जुयाचवन ।
 उमले (उबले) दा. ने. भा. सम्मेलनयापाखे छगू मुडया यात । गुकी बंगाली,
 विहारी, आसामी, उत्तरप्रदेशी नापं अनया नेपालीत नं दु । नेपालया पा
 जित: नंसतल । अमले (उबले) पं. राहुल सांकृत्यायनजु नं दु । मान्यता
 बिये मबियेयागु खेलाबला जुयाच्वंगुयात छत्युं त्वाथला: राहुलजुं धयाविल
 "नेपाली भाषाको भारतीय भाषाओं के साथ मान्यता देनेपर क्या बाधा है
 इसमें अमरातीय क्या है ? अहिन्दी ही क्या है ? कानको कान, दांतको दांत,
 पानीको पानी, घरको घर, आदि शाब्दिक भेद ही क्या है ? और वाक्या
 शको ही लीजिएगा—'दूरस्थित मार्गमे' एक सुन्दरी थी" हिन्दी मे
 है तो नेपाली मे लीजिए—'दूरस्थित मार्गमा एक सुन्दरी थिइन्' । इस नेपाली
 नामधारी हिन्दीको हम पश्चिम कुमाऊंसे पश्चिमकी भाषाको पश्चिमी पहाडी
 हिन्दी कहते हैं तो कुमाऊंसे पूर्व की हिन्दीको पूर्वीय पहाडी हिन्दी कहते हैं,
 जिसको हो नेपालके शासकवर्गने पहले खश भाषा कहते थे उसके बाद पर्वते,
 फिर गोर्खा, गोर्खाली तथा गोर्खे कहते थे पीछे अर्थात् जुद्ध शम्शेर राणा
 प्रधानमन्त्रीने इसी दार्जीलिंग के गोर्खाओं की सलाह से नेपालो नाम सरकारी
 स्तरपर मान लिए हैं । जिसकी प्रमाण नेपालका सरकारी प्रकाशन संस्थान
 जो गोर्खा भाषा प्रकाशनी समितिको नेपाली भाषा प्रकाशनी समिति कर
 दिया है । आज भी नेपाल सरकारका मुद्रपत्र 'गोरखापत्र' का नाम से प्रका

शिन है तथा यहाँ गोरखा लीगका नामसे राजनीति पार्टी चल रहा है तो इस
 नेपाली नामधारी पूर्वीय हिन्दीको भारतीय भाषा में से एक भाषा मानलेने में क्या
 हानो है ? यह नमानना हमारी बेवकूफी सिवाय कुछ हो ही नहीं सकता है ।
 फिर यह भाषा संपूर्ण हिमालयके गोदमें पले हुए अहिन्दी भाषाभाषियोंको
 हिन्दी भाषी ही नहीं हिन्दी अर्थात् हिन्दूस्थानी बनानेके लिए सबसे सुगम
 सिद्धीका काम भी यही नेपाली नामक पूर्वीय पहाडी हिन्दीने कर आया है ।
 इसलिए इसको मान्यता ही नहीं स्मृधि बनाना भी हमारी फर्ज है...।"

चवेयागु खँयात कया: आपालं नेपाली पण्डितसे धाई कि, "मखु यमिजी,
 श्रीगु थ्व नेपाली भाषां हिन्दी प्यहाँ वोगु ख: छायधालसां नेपालीया मांभाषा
 संस्कृत भाषा ख: । हिन्दी, गुजराती, बंगाली, मैथली आदिनं संस्कृत मांया
 म्हायमचात ख: । उकि श्रीगु थ्व नेपाली भाषा दकले पुलांगु ख: । उकि
 नेपाली हिन्दी, बंगाली, गुजराती आदि प्यहाँ ओगु ख: ।" थ्व खँयात छगू
 घटना कना: लिसल बिये—छहू स्व. मुरली पंडित जियाय झाया छगू सफूचा
 बयन, नां ख: 'नेपाली संस्कृति' । व बयना जित: छु धालसां "थ्व सफूचा
 न्यासलति भारतया राजदूतयात मिये माल, छि यंका छकोल शिफारिश याना
 बियादिसैं ।" जि "का सा नु, छि झयाराखानाया पासा ख:" धका: यंका बिया ।
 अबलेया राजदूत भाजु भगवान सहाय व सफूचा पुत्त पुईका: स्वयालि धाल—
 "नेपाली संस्कृति नाम रखा है, किन्तु भितर तो सभी हिन्दू हिन्दी और हिन्दू-
 थानका ही जिक्र किया है. क्या नेपाली, नेपालका कुछ भी नहीं हैं ? ऐसे किताबको
 हम खरीदकर प्रचार करें तो हमे सांस्कृतिक साम्राज्य फैलानेवाला अर्थात्
 सांस्कृतिक विस्तारवादी नहीं कहेगा ?" थुलि धया: लित छवया हल ।

अले हानं निलाति लिपा मुरली पंडित व हे नामं मेगु हे सफूचा ज्वना:
 श्रीभगवान सहाययाथाय बंका बियेत झाल । का धका: जि यंका बिया । हानं
 वसकलं व सफूचा पुत्त पुईका स्वल, अले धाल—"पण्डितजी, आपने तो उसी

वातको उल्टाकर लाये जिसको मेने लौटा दियाथा । फरक इतना ही है कि पहले के मे सभी हिन्दू, हिन्दी और हिन्दूस्थान थे, अबके मे उन्हीको नेपाल, नेपाली बना लाए, क्या फरक हुआ ? क्या नेपाल और नेपाली मे अपना भी कुछ मौलिकता नहीं है ?" वं (बयकल) धयादिल-“मे तो नहीं देखता । ऐसा तो ही ही नहीं सकता ।” धका: लित छवया हल ।

ज्येष्ठागु खें थें तूं हिन्दी धायगु व नेपाली धायगु महे वहे जुल धायव क्षीगु क्षीत्व अर्थात् भारतीय राजवृत्त भाजु भगवान सहाय धयादीथें नेपालीत्व, नेपालत्व अर्थात् क्षीगु हे नेपाली संस्कृति अथवा क्षीगु मौलिक संस् तिग। अस्तित्व मन्त धायव मुरली पंडित चोगु संस्कृति विषय सफुचा थें जक ज्वी । थ्व हे खें कया: मदन्त आनन्द कौशल्यायन धया बिज्यागु ख:- “नेपाली मर गयातो हिन्दी, मैथली, बंगाली आदि भाषा पूति करेगो, किन्तु नेवारी मरगयी तो कौन भाषा पूति करेगो ? कोई नहीं ।” थ्व हे खें भाषा विज्ञानी प्रख्यात पंडित सुनीतिकुमार चतर्जि नें धयादीगु दु । स्वयम् घोषित भाषा शास्त्री नेपाली पंडितसे मधा:सां विश्वषा भाषा विज्ञानीपिस नेपालया मौलि-कता दुगु ससाहित्य भाषा नेवारी अर्थात् नेवात्त भाषा अथवा नेपाल भाषा हे ख: धका थ्व भाषा मदया वनीगुली दु:ख प्रकट याना वयाच्चंगु दु तर महादु:खया खें थ्व दु कि क्षीस हे क्षीगु भाषा ल्हायेगुली ववह यों खना: मातृव्रीही ज्वीगुली त:ध खना वनाच्चन ।

हानं छगू खें ववया थ्व चवसुया छथों तयगुयात सार्थक याये । जि राष्ट्रिय पञ्चायतया माननीय सदस्यया हेक्षियत २०२३ सालमाखे तराईयागु भ्रमण या: वना । साया जिल्लाया सदरमुकाम भद्रपुरे थ्यंबले नेवाली व भारतीयपि संयुक्त जुया भाषा सर्वेक्षण याना ओपि छश्वल भाजु मंजुपित नाप लायेगु सोभाग्य जित: प्राप्त जुल । उकी छम्ह बंगाली भाजु व छम्ह भारतीय नेपाली मंजुनाप जि विशेष नेपालया भाषातिगु स्थिति बारे खलाबला याना । अले अमिसं छप्वाल म्हुतु

थें हे थ्व छाल कि “थन व्याक्क याना: नोनिगु भाषाति दु । उकी नेवारी भाषा बाहेक छगू हे ससाहित्य मखु, उकि अमिसं थ:थ:गु भाषा प्रायस: तोता छथये हे धुकल । नेवालतसेन तोता हयेगु याना हल, सरकार नं खाहाली ला छु, मदका छवगुली हे मि ताय धुकल । आ: वनी नेपाली भाषा । थ्व भाषा न हिन्दीयागु छगु बोली (डाईलक्स), जक जूगुलि हिन्दीयागु प्रचार प्रसार व बिस्ता-रया धारे स्वानाच्चने थाकुइ । हिन्दी, बंगाली, गुजराती, महाराष्ट्री थेंजा:गु स्मृधिशाली भाषातेत हे लिगिलिग संका हयाच्चन । उकि नेपाली मेमेगु भाषा नें, नेपालीयात हिन्दी नें ।” अले जि क्षीगु उखान थ्व लुमंका: अर्थात् सांगाय् संगुलेगु ज्वी थें ज्वी । थ्वयात अमिसं थ्वीगु भाषा कना: हिन्दीरूपीसांगाय् नेपाली रूपी संगु ले थें ज्वी । अले अमिसं, “वस्, बस्, अथे हे ज्वी” धकालि न्हिल । अले नेवाल भाषा नं न्हना वनाच्चंगुली दु:ख प्रकट यात ।

नेपालया प्रसिद्ध इतिहासकार तथा प्रजातान्त्रिक नेता डा. श्री डिल्लीरमण रेग्मीजु नं “हामीले बोली आएको भाषा जसलाई हामी नेपाली भन्छौं त्यसमा नेपालीत्व भन्दा हिन्दुस्तानीत्व बढ्ता छ । नेवारीमा सैन मौलिकता यसमा छैन ।” धयादीगु दु । हानं दर्जीलिंगया नेपाली मंजु कमला सांक्रुत्यायन दच्छिदें न्ह्योया धर्मपुर्गे नेपालया भाषा सम्बन्धी छगू लेखे “नेपालकी भाषाओं मे नेपाली कह सकनेका गुण रखनेवाली भाषा नेवारी है, यह कथित नेपाली भाषा तो हिन्दी की एक बोली (डाइलक्स) मात्र है.....” चोगु दु ।

उकि थ्व हिन्दी, हिन्दू व हिन्दूस्थान रूपी विशाल सांगाय् थ्व हिन्दीयात सालासिला दयेकात:गु पूर्वोय पहाडी हिन्दीयात नेपाली रूपी संगु थें जुया मवनेमा ! जिगु थ्व दुनुगलं निसें या भिन्तुना दु । धायछालसां जुजु व देशया अस्तित्व स्वाका तयेत थ:गुत्व अर्थात् मौलिक संस्कृति दयेमा । उत्तरयागु जक जूसा उत्तरं झोत नुना छ्वे, दक्षिणयागु जक जूल धायव व हे नुना छ्वे, अले ‘क्षी’ धयागु सांगाय् संगु ल्येगु समान जुया वनी । □

नेपाल भाषाया रणित महाप्राण बाग्वः बारे छुं खं

— काशीनाथ तमोट

१. नेपाल भाषाय् न्ह, म्ह, ऱ्ह, ल्ह यात नं हिज्जे प्रणालिइ छथी समस्या रूपं नालेगु सः थौं कह्य् पिहां वया च्वंगु दु । थ्व समस्याया खं पत्रपत्रिकाय् सम्पादकयात पी कथं, ब्वनीपि ब ब्वकीपिनि दथुइ तथा नेपालभाषा विद्वपिनि दथुइ जूगु खं न्यने दु । थुकिया मू हा थुकियात निथिकं च्वय्गु चलन दुगुलि खः । गथे:-

(क) पुचः

न्ह (न+ह)

म्ह (म+ह)

ऱ्ह (र+ह)

ल्ह (ल+ह)

(ख) पुचः

ल्ल (ह+म)

ल्ल (ह+म)

ल्ल (ह+र)

ल्ल (ह+ल)

थुकी (क) पुचः नेपालभाषाया स्वभावकथं नेपालभाषाय् च्वय्माःगु रूप खः, (ख) पुचः संस्कृतया स्वभावकथं तत्सम खंवल्य् च्वय्माःगु रूप खः ।

२. ल्ल, ल्ल, ल्ल, ल्ल न्हापां ह अले न, म, र, ल दुगु खं पुलांग् च्वय्गु परम्पराय् गवः आखः च्वय्लाःगु न्हापां न्बवाय् माःगु व च्वय् लाःगु

लिपा न्वसः पिज्वइगु ल्याखं थुइकेमाः । गथे :-

खङ्ग — खङ्ग

शङ्का — शङ्का

चिट्ठी — चिट्ठी

पङ्खा — पङ्खा, आदि ।

च्वय्गु शैली ल्ल, ल्ल, ल्ल थुकथं जुल तर ह्य छगल्य् ह व म च्वय्-क्वप् मलाः, न्हापा लिपा लाः । नेपाल भाषा कथं न्ह, म्ह, ऱ्ह, ल्ह च्वय्गुली न्ह, म्ह, ल्ह, न्ह्याःलिउ लाःकथं न्हापालिपा कथनेछि तर न्ह छगःयात दुने व पिने पाकाः च्वय्-क्वय्कथं हे च्वये मालाच्वंगु दु । थ्व मुद्रण वा टङ्कण लिपि उकथं च्वयेमाःगु वाच्यता खः ।

३. न्ह, म्ह, ऱ्ह, ल्ह नेपालभाषाया स्वभाव गुकथं जुल ? थ्व उघरिमय् हे वइगु न्ह्यासः खः । थ्व खं थुइकेत नेपालभाषाया बाग्वः (व्यञ्जनवर्ण) या ल्याःचाः थुइकेमाः । व थथे दु :-

क	च	त	प	य	व
ख	छ	थ	फ	(ह्य) (ह्व)	
ग	ज	ब	ब	(र)	स
घ	झ	घ	भ	(ऱ्ह) ह	
(ङ / न्य) (ज)		न	म	ल	
(हङ / ऱ्ह)		न्ह	म्ह	ल्ह	

थन क्वथा चि दुनेया (ङ / न्य), (हङ / ऱ्ह), ज यात 'न' या संरूप कथं व ह्य, ह्व-यात 'ह' या संयुक्त वर्ण कथं नेपालभाषा विज्ञानविद्वपिसं नाला च्वंगु दु । उकिया औचित्य, अनौचित्यबारे मेथाय् हे गबले धाये माली । र, न्ह व ल, ल्हयां नं थौं कह्य्या नेपालभाषाय् व्यतिरेक (अर्थपाःगु) खने मडुनि ।

४. न्ह, म्ह, ऱ्ह, ल्हयात गवः (वर्ण, Phoneme) नालेवं उकियात संयुक्ताक्षर (चिनाआखः) मखु छगः नालेमाः । उकियात छगः कथं च्वयेगु लिपि मदयाः जक चिनाः च्वये माःगु खः । मखुसा थ्व महाप्राण (Aspirated) वर्ण ख, घ, छ, झ, थ, ध, फ, भ, स्वयां छुं मपाः ।

थुकियात रोमन लिपि थुइके फइ । गथे:-

क) पुच:	ख) पुच:	ग) पुच:
ख (क्+ह) kh	घ (ग+ह) gh	न्ह (न्+ह) nh
छ (च्+ह) ch	झ (ज+ह) jh	म्ह (म्+ह) mh
थ (त्+ह) th	ध (द+ह) dh	न्ह (र+ह) rh
फ (प्+ह) ph	भ (ब+ह) bh	न्ह (ल्+ह) lh

थ्व दसुं सिइ दु क) पुच:या ख, छ, थ, फ वा ख) पुच:या घ, झ, ध, भ
थे लिपि कथं निग: वर्ण थे खने द:सां ग) पुच:या न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह नेपाल
भाषाया छग: छग: वर्ण जक ख: । थ्व फुकक छग: छग: महाप्राण वर्ण ख: । थ्व
महाप्राणया थ थ:गु हे नां थथे दु । गथे:-

क) पुच: (ख, छ, थ, फ) — अघोष (Unvoiced, Voiceless)

महाप्राण

ख) " (घ, झ, ध, भ) — घोष (Voiced) महाप्राण

ग) " (न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह) — रणित (Resonant) महाप्राण

थन रणित (अनुवादी) महाप्राण नासिक्य (Nasal) महाप्राण न्ह,
म्ह, उक्षिप्त (Flap) महाप्राण न्ह, पार्श्वक (Lateral) महाप्राण ल्ह यात
ल्ल, ह्य, ल्ह, ल्ह कथं चवत धा:सा उकियात न, म, र, ल या महाप्राण रूप हे धाय
जिइमखु, व ला परंपरागत रूप नाला वयाच्चंगु चिनाआख: (निग: वर्ण) जू वनी ।
थ्व निथी आख: तत्सम व तद्भवय क्वयुं बिया कथं पा: । गथे:-

तत्सम = ब्रह्मा (ब्रह्मा) - ह, म निग: वर्ण

ब्राह्मण (ब्राह्मण) - " " "

तद्भव = ब्रह्मा (ब्रह्मा) - म्ह छग: " "

ब्रह्म (ब्रह्म) - " " "

५ वर्णमाला (Alphabet) या परंपराकथं निग: थ्व: (वर्ण) कथं

नालावयाच्चंगुलि व न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह निग: खने द:सां लिपि सवया: जक अथे
नाले मा:गु धइगु थुइके मफुतिगुलि नेपाल भाषाया भाषा-व्याकरण स्थलय
जीवन फुका चर्चि भाषाविद्विपिं नं उकियात नेपालभाषाया स्वभाषया अख:
ल्ल, ह्य, ल्ह, ल्ह लुइमा:गु बायेक:चवंगु दु । मुनिस्तिनं धा:सा थुकिवात नेपाल
भाषाया छग: छग: वर्ण धा:सा नाले मा:गु तर न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह यात न्+ह
(छन्+ह), म्+ह (छम्+ह) कथं थ्वेवाइ मखुगुलि उकियात ल्ल, ह्य, ल्ह, ल्ह
चवयेमा: धका नं थुइकाचवंगु दु । थ्व नं न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह मस्त लिपि सवया:
अथे नालाकाय मालाचवंगु धइगु थुइके मफुतिगुया हे दसु ख: ।

६. नेपालभाषाय न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह जक मखु 'न्ह' नं थज्या:गु हे छग:
नासिक्य महाप्राण जुइफु । थुकियात छग: वर्ण कथं कमला स्थापित (१९७६)
व शिशिरकुमार स्थापित (१९७८) जुयिसं वय्क:पिनि स्नातकोत्तर व विद्या-
वादिधि अनुसन्धान-प्रबन्धय न्ह्यथना दीगु दु । न्हापाया 'हङ' या महाप्राण
जुगुलि हङ (उच्चारण छक्कलं ऊह चवइगु हङ) या थोकन्हय्या रूप 'न्ह'
यात छप: वर्ण ख: ला धका: बांलाक बिचा: याय्मा:गु दु । गथे:-

पुलांगु खंय:	यै-यल रूप	खप-भवंत रूप
डा	न्या	डा
डय	न्यय	डय
हङय	न्हय	हय
हङवने	न्हवने	हने

विकास थथे जुल-

हङ (ङ+ह+अ), न्ह (न्+ह+य+अ), ह (ह+अ)

थन मालेमा:गु खें दु -न्हापाया हङया विकास खपय 'ङ' तनावथे

यै-यलय् 'य' तं वल ला कि, यै-यलया रूप (त्+ह+य) छव्वलं स्वयं
पिञ्चइगु तालव्य (Palatal) नासिक्य महाप्राण वर्ण खः ? थुकियात धेयंपूत
मालेमाःगु दु ।

७. थौकःहय्या भाषाविज्ञानविद्विपसं छव्वाः भुत्तु न, म, र, ल या
महाप्राण वर्ण न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह खः धकाः नालातःगु दु । थुकथं थुकियात न्ह, ह,
ह, न्ह चव्वगु खँ नेपालभाषाया निम्ति पाय्छि मखु धइगु अथे हे सिइ दत ।
तर न्हापा धाःसा थुकियात ह न्हापा कथं चव्वइगुलि पुलांगु नेपालभाषाया कोश-
विद्विपसं थुकियात थथे नालातःगु दु । गथे-

चवमि व सफूया	महाप्राण	संयुक्ताक्षर
पिथना	(न, म धुकाः दुतिना)	(ह धुकाः दुतिना)
१. कनराय्डी, १८६१	न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह	
२. कनराय्डी, १८९३	न्ह, ह, न्ह, ल्ह	
३. जोर्गेसन, १९३६	न्ह, ह, न्ह	
४. जोशी, १०७६		न्ह, ह, न्ह, ल्ह
५. लोनहाई, १९७४		न्ह, ह, न्ह

८. चवसापासा अन्तर्गत नेपालभाषा खँवःधुकू निर्माण समिति ने. म
११०० सिल्लाख ६ स नीस्वंगु दु । उकिपाखे स्वसाः स्वयाः ज्या जुयाचव्वगु
थौकःहय्या नेपालभाषाया तःधंगु खँवःधुकुती स्वतः हे नेपालभाषाया स्वभावकथं
न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह नालाः खँवः दुतिनेगु ज्या जूगु दु । ने. स. ११०३ थिलागा २
(ई. सं. १९८३ जनवरी १) निसे ज्या जुयाचव्वगु कोश मुना पुलांगु नेपाल-
भाषाया खँवःधुकुती नं न्हापा ह न्हापाकथं चव्यातःसां नेपालभाषाया थ.गु
स्वभावकथं न, म, र, ल न्हापाकथं हे कोशय् दुतिनेगु धकाः ने. सं. ११०३
अनालागा ५ (वि. सं. २०३६ फागुन २०) या मुज्यां रोमन आलेखन

(७२)

★खेलुइताः★

(Transcription) प्रणालीया निर्धारणयायगु सिल्लिलाय् स्वःछय्गु खँ
लुपकेबह जू ।

६. आ न्ह, म्ह, न्ह, ल्हयात आधः (छस.न्वसः) या मिखां नं छकः
स्वये । वसु काये-

(क)	(ख)
१. ती (त्+ई)	पा (प्+आ)
२. थो (थ्+ई)	फा (फ्+आ)
३. दो (द्+ई)	बा (ब्+अ)
४. धी (ध्+ई)	भा (भ्+आ)
५. नी (न्+ई)	मा (म्+आ)
६. न्ही (न्ह्+ई)	म्ह (म्ह्+आ)

यन १-५ ल्याः तकया छगः छगः आखलय् निगः निगः ग्वः (वर्ण)
दुतर ६ ल्याखय् लिपिकथं स्वंगः स्वंगः ग्वः खनेदु, तर थ्व आखःकथं
म्यूनतम छगू छगू एकाईया निथो सः जक छः । उकि थुकियात नेपालभाषाय्
व्यव्यविकथं ल्याः पिकाय्माः, गुगुगणितया नियमकथं पाय्छि जुइमखु । गथे-

न्हि (छि)	(न्ह्+इ)	न्+ह्=न्ह् $[(\frac{१}{३}+\frac{१}{३})=\frac{२}{३}+इ=१]$
म्ह (ति)	(म्ह्+अ)	म्+ह्=म्ह $[(\frac{१}{३}+\frac{१}{३})=\frac{२}{३}+आ=१]$
(ची) ह्री	(ह्+ई)	र+ह्=न्ह, $[(\frac{१}{३}+\frac{१}{३})=\frac{२}{३}+ई=१]$
(खँ) ल्हा	(ल्ह्+आ)	ल्+ह्=ल्ह् $[(\frac{१}{३}+\frac{१}{३})=\frac{२}{३}+आ=१]$

न्ह, म्ह, न्ह, ल्ह निगः निगः वर्ण खने दयाः नं नेपालभाषाकथं व छगः
छगः बाग्वः (व्यञ्जन वर्ण) खः धकाः थुइके मफत कि थुकि नेपालभाषाया
नियमयात ज्यंकी, थुइकावनधाःसा थःगु स्वभाव नं च्वनी, भाषाया जे नं छयनी ।

११०३ बछलागा १३ ।

★खेलुइताः★

(७३)

लिघंसा

CONRADY, AUGUST

- 1891 "Das Newari Grammatik
Und Sprachproben" ZDMG 45:1-35.
1893 "Ein Sanskrit-Newari Worterbuch"
ZDMG 47: 539-573.

JORGENSEN, HANS

- 1936 *A Dictionary of the Classical
Newari*, Copenhagen; Munks-
gaard.

जोशी, पन्नाप्रसाद वैद्य

१८७६ संक्षिप्त नेपालभाषा शब्दकोष, कान्तिपुर :
रत्नप्रसाद जोशी

LIENHARD, SIEGFRED

- 1974 *Nevarigittimanjari : Religious and
Secular Poetry of the Nevares of
the Kathmandu Valley* Stockholm:
Almqvist & Wiksell

STHAPIT, KAMALA

- 1976 *A Descriptive Analysis of Colloquial
Newari* A dissertation submitted to
the university of Poona in lieu
of 'Paper VIII a. Fields
Methods" for the a degree of

(७४)

★ खेल्नुहताः ★

Master of Arts in Linguistics,
Deccan College.

STHAPIT, SHISHIR KUMAR

- 1978 *English, Nepali and
Newari : A Comparison &
Its Pedagogic Applica-
tions*. Ph. D. Thesis, Uni-
versity of Poona, Pt. II "A
Newari Sketch" pp. 253-521

ने. सं. ११०४ क्यंगु न्हू-दया लसताय्

भितुना

एभरेष्ट आर्ट्स

पो. बा. ६७६ काठमाडौं ।

प्रो. बोधिबज्र बज्राचार्य

नागबहाल, यल ।

ने. सं. ११०४ क्यंगु न्हू-दया लसताय् सकसितं

भितुना

महेन्द्र आर्दश विद्याश्रम

सातदोबाट, यल ।

★ खेल्नुहताः ★

(७५)

महजन उच्च वस्त्र शपया कम्प्युटर
पासा हेराकाजी आः टोनील फर्निचर सप्लाई
सेण्टरया पाखें छिकपिनिगु रेबाय तत्पर जुयाच्चंगु दु ।
छिकपिनिगु माःगु बांलागु, बल्लागु न्हू-न्हूगु थी थी
फर्निचर्सतय् निति जिमित लुमंका दिसै ।

टोनील फर्निचर सप्लाई सेण्टर

ज्याबलाख्यः, यल ।

FOR QUALITY SHOPPING BAGS

Always Remember

BLUE POLYTHENE PVT. LTD.

Patan Industrial Estate, Patan.

भित्तुना

ने. सं. ११०४ न्हू-दँया लसताय् !

धलि, थां, सतरी, ऊयाः, चौकोस आदि छेंया माःगु

बिभिन्न साइजया सि माः सा लुमंका दिसै ।

बंगलामुखि काष्ठ कार्यालय

प्याःपुखू, यल ।

खँल्हाबल्हा

कविवर श्री सिद्धिचरण

श्रेष्ठनाप छम्हाः

□ खेलुइताः— नेपालभाषा व नेपालीया छिये नांजाम्ह कविवर
नाप खवाः चुलिनु च्वना खँल्हाये दुगु जिमिगु तःधंगु भाग्य छः । नेपाल व
नेपालीयात छि आत्मबल थनिमु भाव सन्देश न्यकाष च्वनादी फयेमा धकाः
ने. सं ११०४ न्हू-दँ कयंगुया लसताय छित जिपि खेलुइताः पिकाक गुथिपाखे
भित्तुना छछाया च्वना !

सिद्धिचरण श्रेष्ठ— धत्यबाद ! छिकपि थय यलनिसै जिगु
अन्नवर्ति कायेत मायाच्चवना दिल । थःगु भाषा संस्कृतिया छिकपिनिगु प्रेमयात
जि प्रशंसनीय धाये । थःगु भाषाप्रति प्रेम मुयात जक मदइ ? श्वयात झीसं
गुलि च्वछाया धंके फइ झीगु जीवन नं उलि हे सार्थक जुइ । श्व न्हू-दँया
छिकपिसं थःगु भित्तुना थःगु देश, भाषा व समाजया उत्थान यायेगु ज्या
थःके आरोग्य व स्वास्थ्य सन्त धाःसा याये फइसख । उकि दकले न्हापां सकल
नेपालीया शरीर स्वस्थ बीबीना व संगलमय ज्या याना वने फयेमा धइगु जिगु
नं भित्तुना दु ।

□ खेनुइता:- कविज्यू, नेपाल भाषा कविता बि गुबले निसै चवयेगु शुरू याना दिया ? सिद्धिदास अमाश्यानाप सम्पर्क दये धुंका तिनि ला कि वसिबे न्हापा निसै ? छुं विशेष घटना वा परिस्थिति छिके नेपालभाषा कविता चवयेगु अन्तःप्रेरणा लूगु ला ?

सिद्धिचरण-गय रुपल्य दुनाच्चपिसं प्रकाश व आलोक माः जुइ अथे हे श्री मन् मात्र थःत अभिव्यक्त याना पिहां वयेगु स्वयाच्चनि-थ्व प्राणी मात्रयाग स्वभाव खः । थम्हं थःगु मांभाषं नुगःया खे प्वकेगु इच्छा मुइत जक मजुइ । जि नं मचाबलेनिसै हे सःसां मसःसां थःगु मांभाषं चवयेगु इच्छा यानागु खः । छिकपिस्त लुमनी, जिगु जन्म सगरमाथा अंचलया ओखलढुंगाय बि स १९६६ (ने.सं १०३२) दैज जूगु खः । अन नेपालभाषा ल्हाइपिनि संहया मडु धाःसां ज्यू । उकिं जि नं नेपालभाषा ल्हाये मसः । थ्व क्रम जि ११/१२ दै दतले नं जुयां चवन । जि ७ दै दुबले काठमाण्डौल्य वया । अले पासापिनि व मांया संसर्गं जि नेपालभाषा ल्हाये सयेका । जि १६/१७ दै दुबले तक जिमि बाःलिसे नेपालभाषां खे मल्हाना, खे ल्हाये थाकु । उकिं यानां प्रारम्भकालय जि नेपाली भाषा हे चवया । लिपा धर्म्मदित्य धर्म्माचार्यया सम्पादनय पिहां वःगु बुद्ध धर्म्म व नेपालभाषा पत्रिका ब्वनेगु जितः अवसर प्राप्त जुल । थ्वयां न्हापा नं जि छुं छुं नेपालभाषा मे व छपु निगु सिलः ब्वनेगु न्यनेगु यानाचवनागु खः । ठाकुरलाल मानन्धर, पूर्णबहादुर 'मानव' व कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' जिमि पासा जूगुलि इपि हे नाप कविवर सिद्धिदासजुयाथाय वनेगु याना । उबले जिपि दरबार स्कुलया विद्यार्थी । उगु बखतय अंग्रेजी ब्वनेगु दरबार स्कुल बाहेक मडु । व स्कुलया ल्युने चवगु भूधरानन्दया बेंछ पसल्य सिद्धिदासजु बनेज्या यानाचवनादी । वयकलं जिमित छन्दय कविता चवयेगु स्यना बिल । उबलेनिसै जि नेपालभाषा कविता चवयेगु यानागु खः । जित छुं छुं लुमनि, भर्तृहरियागु शृंगार शतकया आधारय जि बल्लतल्लं छुं कविता चवयाः सिद्धिदासजुयात वयना । वयकलं

थकियात सचये याना घाये ला, अथवा सेगु हे किसिमं चवया बिल । जित लुमनि ठाकुरलाल मानन्धर छुं चवया प्रकृति सिद्धिदासजु उकियात प्रशंसा याना दिल । जित बोलाक प्रयत्न या धयादिल । थ्वया लिपा जि चवयेगु मत्वःता, जि चवयेगु प्रयत्न याना यंका । ठाकुरलालजु कविता चवयेगु त्वतल । थ्व हे क्रमय जि चित्तधरदाई जिसे छुं समस्या पूर्ति यायेगु नं याना । निगु समस्या पूर्ति जित आः तले लुमनि, "हृदयया सलि मजानि" व "गुलि दोमन यागु हरे मिलन" आदि । जिगु प्रारम्भकालयागु नेपालभाषाया कृति थुपि हे जुइमाः । थ्वयां छुं दै लिपा अर्थात बि.सं १९६४/६५ साल पाखे स्व. फत्ते बहादुर सिंहयागु सम्पादकत्वय नेपाली विहार कविता संकलन पिहां वल । उकी जिगु कविता 'गंगु छसि', 'वर्षा' व 'राष्ट्रिय गीत' प्रकाशित जुल । व सिबे न्हापा चवयागु छुं छुं कवितात जि फूस्वां सफुतो पिकयागु दु, व छिकपिसं वंगु दु जुइमाः ।

□ खेनुइता:- छि शुरू शुरूइ प्रकृति सम्बन्धी कविता चवयेत छित देशया प्रकृति हे अन्तःप्रेरणा ब्यूगु ला कि अंग्रेजी रोमानी कवितां प्रभावित याःगु ? लिपा, छाया प्रकृतिया विषय त्वता दियागु ?

सिद्धिचरण-प्रकृति हे जित प्रेरणा बिल, अले स्कूलय ब्वनागु अंग्रेजी रोमान्टिक कवितां नं खः । प्रकृति हे सृष्टिया मां खः । सृष्टि हे प्रकृति खः । श्री प्रकृतिपाखे अलग जुया ब्वने फइसखु । प्रकृति अर्थात ह्यः, बुं, क्यबः, सिमा, स्वां, छसि, गुं, सुथ, न्हि, सन्ध्याकाई आदि आदि वथइ । श्री ब्वलन । श्री थुकि अन्त नं जुया ब्वनेमाः । उकी थुकि श्री भिन्न जुयाचवने फइसखु । श्रीगु दृष्टिया न्हाःने थुपि हे न्हावलें दइचवनी । थुपि तिसं खेल्हाबल्हा यायेगु व थुमित म्हासीकेगु इच्छा स्वइत जक मदइ ? थ्व प्रकृतिलिसे तावात्म्य जुयाः परमतत्त्वयात तयजु याः वनेगु इच्छाया क्रमय श्रीसं न्हापालाक थुमिगु हे बः काः वनी । उगु हे कथं जि नं न्हापा न्हापा प्रकृतिया कविता चवयेगु याना ।

तर शी म्वायेमाःगु, च्वनेमाःगु श्व संसारय् पाय्छि जुइक हना मवंगु स्थिति व व्यवस्था खनाः हीमी चायेगु न मानव स्वभाव खः । श्व हे क्रमय् जि स्थिति व व्यवस्थाया विरुद्धय् च्वयेगु याना ।

□ खेलुइताः- बिसं १९६७ सालय् छि नं जेल सजाज कथा दी माःगु, “क्रान्ति बिना थन दइ मखु स्वच्छ शान्ति ” भाव प्वकाः ‘वर्षा’ कविता च्वया दीगुलि खः धाःगु न्यना । उबके जेलय् छि, चित्तधर ‘हृदय’ व फत्तेबहादुर सिंह इत्यादिपिनि कविता काव्य च्वया हिछ्यायेगु विचार गय बल ? अन छिकपिनि काव्य-साधना गुकथं न्ह्यज्याना च्वन ?

सिद्धिचरण-बिसं १९६५ साल पाखे फत्तेबहादुरया सम्पादनय् पिहां वःगु नेपाली विहार सफुती जिगु स्वपु कविता ‘वर्षा’, ‘गंगु खुसि’ व ‘राष्ट्रिय गीत’ समावेश जूगु दु । उकी ‘वर्षा’ धइगु कविताय् जि गय नं न्याना, वां दायिका घाराघरु मयायेकं वसन्त ऋतु वइमखु, अथे हे शीत ऋतु अथवा शोषकतय्सं याःगु शोषणया विरुद्धय् क्रान्ति मयायेकं शीत शान्ति, सुख जुइ मखु धइगु बिचाः प्वकागु । बिसं १९६७ सालय् श्व हे कविता च्वयागुलि जित ज्वना यंकल । श्व छु घयागु खः धका स्पष्टिकरण काल । जिगु स्पष्टिकरणं चित्त बुझे मजू । जित १८ दंया (१२ दं धकाः च्वया तल) कारागार सर्जाय जुल ।

जेल जीवन धइगु न्ह्याक्व हे दुःखदायी जूसांथु कियागु छुं वरदान नं दु । अनयागु एकान्तवासयात वदत्यलेत छुं च्वयेगु इच्छा जुइगु हे जुल । च्वयेत साधन महुसां, सुलाः सुलाः जुसां जिमिसं छुं छुं च्वयेगु याना यंका । यथे जेल जीवनय् बाबांलागु सफुत च्वइ थकुगु खं मेमेथाय् देशया इतिहासं नं शीसं सीके फु । जिपि जेलय् च्वनापि पासापि मध्ये चित्तधरजु, धर्मरत्नजु, ‘व्यथित’ जु, हरि-कृष्णजु नं बाबांलागु रचना यानादीगु खः । अन मनोरञ्जनया मेगु छुं साधन महुगुया निति च्वयेगु पाखे जिमिगु इच्छा प्रार्दभाव जूगु खः । थ थिति, इष्टमित्र

सुं नाप लाये मदइगु अन्यागु वातावरणय् मनय् अने अनेगु खं लुइगु स्वामाविक हे जुल । अले वहे मनय् लूगु खं थःगु रचनाय् व्यक्त यायेबले छुं याउंसे च्वनीगु प्रकृतिया नियम खः । जि न्हापा धया थें शी फुक्क अन्धकारय् लाना- च्वपिसं गथे मतया जः माली, अथे हे शीगु स्वकुत्या हाकःगु शरीर दुने समस्त ग्रम्हाण्डय् मंहचःगु इच्छा आकांक्षा पिहां वयेत सनीगु हे जुल । थुकिया अन्त याना जेल-जीवन दुने नं थःत विस्तृत याना छ्वयेगु आकांक्षा हे श्व जेल जीवनयागु कृति खः धयागु जि माःपिया ।

□ खेलुइताः- उबले जेलय् लाःपिसं थः थः स्वजन परिवार लुमंका विरहया खं जक तया कविता च्वत धाःगु खःला ? समष्टि राष्ट्र हित व मानवीय कल्याणया भाव नं दुथना काव्य साधना याःगु दुला ?

सिद्धिचरण-थः स्वजनतय्गु वियोगय् अनेक विरह जुइगु स्वामाविक खः । कालकोठी च्वनाः थः योपिलिसे नाप लाये मदइगुलि अमित हे झलझली लुमनिगु हे जुल । अले च्वमितय्गु कलमं अमिगु विरह पिहां वइगु हे जुल । खः, जेलय् लाःपि अप्पोसिनं आपालं थन्यागु कृतित च्वःगु दु । तर विरह नं शीगु जीवनयागु आञ्जु थ्यकेत याःगु छगू बल्लागु साधना खः । शी फुक्क धइगु हे, जेल दुने वा जेलं पिनेया जुइमा, बन्धनय् लानाच्वपि खः । श्व बन्धनं मुक्त जुइगु कुतः सकस्यां याइ । विरह धाय् वतुं उत्कृष्ट साहित्य जुइ मखु धायेगु खं मिले जुइ मखु । कालिदासं थः कलाः नाप ज्याच्चंगु विरह यक्षं यक्षनीयात लमंकाः च्वंगु थें च्वंक च्वःगु मेघदूत संसारया छगू तः धंगु रचना खः धयागु खं छिकपिसं त्वमंके मज्जु ।

राष्ट्र-हित व मानव कल्याण धकाः छिकपिसं गुगु धइदिल, छु नेपालभाषां च्वयेगु ज्या राष्ट्र हितया ज्या यायेगु मखुला ? छे लुमंका विरहया कविता च्वयेगु न मानववादया श्रृंखला मखुला ? छह छह मनु राष्ट्रया इकाई खः । व थःगु हे जक खं च्वःसां व राष्ट्रया प्राणी जूगुलि यदि व स्वस्थ ढंग छुं च्वल धाःसा व राष्ट्रया निति मज्जुला ? राष्ट्र-

हित मजुइकं थःगु कल्याण जुइ फइमख । मानववाद धइगु नं मनुयात
जुयाच्चंगु दुःखया मोचन यायेगु हे खः । छित जुयाच्चंगु दुःख मोचन
तक जुइ मखु गुबले तक बहुजनयागु दुःख संकष्ट मोचन जुइमख ।
दृष्टि स्वयेबले उबलेया रचना राष्ट्रहित व मानव कल्याणया विपरित
धइगु खैय जि सहमत मजुया । दृष्टान्तया लागि बद्ध भगवान जरा व्याधि
ग्रस्त जुयाच्चने साःगु थःगु बन्धनयात चायेत कुतः यात । व हे गुत
स्वस्थ व स्वच्छ जगुमा तिति प्राणी मात्रया तिति नं हितया कारण जूवन ।
व्यक्तिया निःस्वार्थ सेवा नं समष्टिवा सेवा जू वनी ।

□ खेनुइता:- उबले जेलय छिकपिनिगु (छि, चित्तधर, फते-
बहादुरया) प्रेरणा केदारमान 'व्यथित' व धर्मरत्न 'यमि' पि नं कवि
जगु धाःगु खना, खः ला ?

सिद्धिचरण:- समस्त मनुतय दुने छगू ज्वालां थोगु प्रतिभा सुलाच्चंगु
दइ । थासय लात धायव व प्रेरणा कुला बिल धायव व सुलाच्चंगु प्रतिभा
जिगिजिगि खाना दइ । गय छपु सलाई नं इतालय थिइका बिल धाःसा
उकि नं मत थिना च्याना दइ, अये हे संसर्ग नं मनुतयके दुने च्वंगु
प्रतिभा शक्ति पिज्वइ । केदारमान 'व्यथित', धर्मरत्न 'यमि' जु अमिके
अमिके दुगु प्रतिभा आलोक नं जेलयागु संसर्ग यांना प्रज्वलित जुयावन धयागु
खैय छु धाये माःगु महु ।

□ खेनुइता:- छि वंकुण्ठ प्रसाद लाकौलया 'हृदयंगु स्वां'
'वसन्तवाणी' व 'सन्ध्या' शीर्षकगु कवितायात नेपालय न्हाणां खने दयेक
बःगु रोमानीवादी शैलीया कविता धकाः च्वायाया दीगु दु । छिगु धारणा
कथं रोमानीवादी शैलीया कविताय छु छु विशेषता दये माः ?

सिद्धिचरण:- साहित्य धयागु एकदेशीय मखु सर्वदेशीय जुइ ।
कविताय रोमानीवाद धयागु न्हापालाक बेलायतं पिहां वःगु खः । कवि विलियम

वर्थस् थयात थुकिया न्हालुवाः धायेगु यांना तःगु दु । ई.सन् १७६७ निसं
१८०७ तक (नेसं ११०-१२७) तक च्वाःगु कवितायात म्याथू अन्टड च्वाइ
तःगु कथं थ्व खं प्रमाणित जू । वइगु हे प्रभाव यांना रोमानी कवितां युरोप,
अमेरिका व अले एशिया खण्डयात नं प्रभावित याःगु दु । थ्व हे प्रभाव शो
जःलाखला भारत व चीनय नं लाःगु दु । भारतय रवीन्द्रनाथ ठाकुर, इकबाल
आदिपिन्त थ्वया प्रभाव लाःगु दु । नेपालयागु साहित्य ह्यलय नं थ्व
प्रभाव लाइगु हे जुल । जि न्हाचः धयार्थे ज्ञान व आलोक सुया पेवा जुइ
मखु । न्हापायागु क्लासिकल अर्थात् शास्त्रीय परिपाटि थ्व छु भिन्न जुइ ।
थ्व रोमानी कवितां शोगु अनुभव यायेगु व अनुभव यांनागु खं लुमके वोगु
खं न्हूगु तरीकां पिब्वयेगु शीत स्युताः बिइ । थ्व हे खं यांना बिलियम
वर्डस्वर्थपिनि अंग्रेजी साहित्ययात रोमानीवादया प्रेरक खः धया तःगु दु ।

जि वंकुण्ठप्रसादया विशेष यांना 'वसन्तवाणी' कवितायात नेपालय
न्हापागु रोमानी कविता खः धयागु खः । प्रकृति अर्थात् वसन्त हे थः जुया
थुकी प्वंकाः तःगु भावनात अत्यन्त हे मामिक । योगवीरसिंह, सिद्धिदास
आदिपिनिगु कविताय मदइगु कथं थुकी भावना प्रवाहत जुयाच्चंगु दु । नेपालिइ
लक्ष्मीप्रसाद देवकोटापिनिगु कविता पिहां वये सिबे न्हाः थ्व कविता पिहां
वःगु खः । जि मचाबले निसं जि थ्व कविता कण्ठ यांनागु खः । जित थ्व
कविता साप हे यः । तर छगू अपशोचया खं, थुगु बखतया कविता उवः सेमेगु
वयकया लिपाया कविता मजू । जि छकः वयकयात धयागु नं खः, "थुगु कथं
चालाः वंगु नुगः खं सेगु थुकिया समकक्षाया कविता पिहां सबःगु छाय ?"
कवि योगवीरसिंहयागु प्रासाद गुण बिलिबिलि जाःगु अनेअनेगु कविता दु, तर
वंकुण्ठप्रसादजुयागु थ्व कविता उवःगु मखु धयागु सि बिचाः प्वंकागु दु । जि
जक धयां मज्यू, थ्व विवादग्रस्त खं हे तिनि । थुकियात समर्थ आलोचकं निणय
याइतिनि । जित थन हे छगू खं लुमसे बल टाम्स घेयागु 'Elegy written
on Churchward' धइगु कविता नं वं हे च्वाइतःगु सेगु कविताया

ज्यः मखु धंग धापू दु, अले गुलि आलोचकतसे ला थं वहे कविता जक चवया मेगु कविता मच्चःसां ज्यू धाःगु दु । रोमानोवादया वारे जि छिकपिन्त अलग लेख चवया बी ।

□ खेनुइता:- उर्वशी नेपालभाषां न्हापां चवया तया दीगु धाःगु गुलित सत्य खः? उर्वशीया नेपालभाषा अनुवाद छि गुलित सन्तुष्टजुया दियागु दु?

सिद्धिचरण-खः, जेलय् जि थुकियात नेपालभाषां चवयेगु प्रारम्भ याना । तर लिपा जि नेपाली भाषां चवया थंका ।

कवि दुर्गालाल व शान्तहर्षजुं थुकियागु अनुवादय् छुं छुं होकेत जिके सल्लाह कयादीगु खः । कवि दुर्गालालया मस्तिष्कं थुकियात सकल अनुवाद याःगु खः धयागु खं जित सन्तुष्टि दु ।

□ खेनुइता:- उर्वशी खण्डकाव्यया भूमिकाय् छि “उर्वशीलाई मैले प्रशस्त सहानुभूति गर्ने परेको छ । किनकि उर्वशी मै हुँ ।... यसो गरिने भने मलाई कहीं उभिने ठाउँ पनि रहँदैन, मेरो धरातल नै भासिनेछ ।” धया दिबागु खास खास अभिप्राय स्पष्ट कना दी ला ?

सिद्धिचरण-मनूत शो अपूर्ण । पूर्णता प्राप्त यायेया निति शो चां न्हि माली थें मालाचवनागु दु । समस्त प्राणीपि छगू छगू आकांक्षा ज्वनाः उकियात पूति यायेगु निति जुयाचवंगु दु । आः छिकपिन्त हे धाये, छिकपि नेपालभाषां थःगु विचार प्वकाः तःधपि लेखक जुइगु कुतः यानाचवंगु दु । अथे हे गुलि मनू तःमि जुया छें, मोटर तया सुविधा प्राप्त यायेत सनाचवंगु दु, गुलि थःगु रोगं मुक्त जुयाः निरोगी जुइत सनाचवंगु दु, गुलि थः थःमि मिसा ब्याहा यायेत प्रयत्न यानाचवंगु दु, गुलि तःधमि राजनीतिज्ञ जुइत राजनैतिक चालबाजि यानाचवंगु दु, गुलि तःधमि डाक्टर जुइत कुतः यानाचवंगु दु, आदि आदि । अथे हे उर्वशी नं अर्जुनलिसे आकृष्ट जुयाः अर्जुनयात प्राप्त यायेगु निति

वान्हय अर्जुन यानाचवंगु कवथाय् वन । थव फुक्क शीसं आनन्द जुइला धकाः याना चवनागु खः । आनन्द हे जीवनया परम लक्ष्य खः । शोगु आत्मा चवनीगु थोय् नं आनन्द हे खः । उकि आत्मायात सच्चिदानन्दया रूप धाइ । जि चवय धया थें फुक्क प्रयत्न आनन्द प्राप्त यायेया निति खः । शीत धया दया, थः थःमि दयां दइगु आनन्द क्षणिक खः । उगु आनन्द न्हाक्व हे क्षणंगूर जूसां जि शीसं मालाचवनागु आनन्दया छगू अंश मखु धाये फइमखु । शीसं यानाचवनागु भौतिक आनन्द कीसं मालाचवनागु परम-आनन्द दइगु ला मखु, व हे परम-आनन्द अनुभव यायेया निति थुपि नं छगू त्वाथः मखु धाये फइ मखु । उर्वशी नं अर्जुनलिसे भोग यायेगु हे जीवनया लक्ष्य भाःपिल, तर वं व लक्ष्य प्राप्त याये मफुत । कीसं नं थःगु छगू छगू लक्ष्य प्राप्त यायेत शी व्वाय् जुयाचवना, शो सकसिगु लक्ष्य सफल हे जुइ धाये फइमखु । अथे धकाः प्रयत्न त्व ते मज्यू । थज्याःगु प्रयत्न याना हे थंकेमाः । आनन्दयागु आभाश छुं छुं दय्व लिपा परम-आनन्दपाखें शी प्रस्थान याये फइ धयागु जि थुकी संकेत यागागु खः । उकि जि उर्वशीलिसे थःत तुलना यानागु खः । जि नं छम्ह लेखक जुइत, छम्ह साहित्यकार धायेकेत प्रयत्न यानाचवना । जिगु प्रयत्न असफल धाय्वतुं जि थुकियात कुतः यायेगु त्व ते मज्यू माःपिया, गथे उर्वशीया अर्जुन प्राप्त यायेगु आकांक्षा वा लक्ष्य असफल जुल । थय जुइवं अर्जुन प्राप्त यायेगु कल्पना त्व ते मज्यू धइगु जिगु धापू खः । थव जिगु धापूयात छम्ह निम्ह आलोचक उर्वशीयात छम्ह मिजलिसे चवनेगु इच्छा भंग जूसां प्रयत्न या धयागु यात “वेइया जु” धका सल्लाह ब्यगु धाःगु दु । छम्ह आलोचक थव महाभारत वर्णित बाखलिसे पाय्छि मजुल धका नं धाःगु दु । तर जि उर्वशी धकाः गूम्हसित कयागु खः व मानव मात्रया छुं भौतिक लक्ष्य प्राप्त यायेगया प्रतीक खः धका कयागु दु । म्वानाचवने माःपि शो सकसियां छगू छगू इच्छा दु, आकांक्षा दु । व आकांक्षा पूर्ण हे जुइ धकाः सुनानं धाये मफु । शीसं थःगु इच्छा, आकांक्षायात पूर्ण यायेगु ज्याय् न्ह्यायाना वने सानि

छद्म, जिगू सन्देश खः । परम लक्ष्य प्राप्त यायेगु, खँला दहे वनि । उकिया निति झोगू थजाःगु समस्त आकांक्षायात मदयेका छवमाली । व खँ मेगु हे । अर्जुनं यः त कामना यानाः चान्ह्यू अर्धनग्न अवस्थाय् वःम्ह उवशीयात न ग्रहण मयाः । थ्व वद्म तःधंगु विजय खः । समस्त संसारयात विजय यायेत अपु तर थःगु मनयात त्याकेत थाकू । उगु बखतय् अर्जुनं थःगु मनयात वश तल । उकियात जि दुनुगलं निते प्रशंसा याना । मनयात विजय याना जक नं मगाः, तृष्णा मोह मदयेका हे छवमाः । जि उत्तरी इ धायेत्यनागु, खँ थ्व हे खः । जिगु थ्व खँ निते सम्झौता यानाः जि घ्यागु, खँयात पाठक वर्ग थुइका दो धद्म जि आशा याना ।

□ खेनुइताः- छि चव्या तथा दीगू 'लुभूमि' 'उत्तरा विलाप' व 'कृष्णा' खण्ड काव्य प्रकाशन जुइगु छाय लज्यानाच्चंगु ? खेनुइताः पिकाक गुथिपाखें छिगु खण्डकाव्य छगू पिकायेगु अभिभारा फये दइ ला ?

सिद्धिचरण- प्रिय नवयुवक बन्धुपि, छिकपिपि जिगु तः धंगु कम-जोरीयात संकेत यानादिल । जि चव्यागु गुगु कृति नं जि पूर्वकेगु मइवया । छगू उद्वेगय् चव्या । वयात अर्थे तँबिया । नेपाल भाषाय् जक मछ, नेपाली भाषाय् नं जि अने अनेगु सफू चव्या, तर पूर्वके मफुनि । जिगु थ्व हे कम-जोरीयात कया आपासिनं जित दोषारोपण याना तःगु दु । 'उत्तरा विलाप' जि जेलय् दुने चव्यागु खः, थ्व 'अभिमन्यू बध' धका चवये त्यनागु काव्यया छगू सगं जक खः । उकियागु मेगु अंश गन गन लानाच्चन, माले मानि । 'लुभूमि' नं जि छगू खण्डकाव्य चवयेगुया निति प्रारम्भ यानागु खः । थुकिया छुं छुं अंश जिके दनि । थौं कन्हि जिगु मिखां बांलाक ज्या मइयू । छिकपि संझाया थुकियात साफि याना दिसँ । छिकपिसं धाः थें थुकियात प्रकाशन यायेगु हर्षया हे खँ जुइ । थुकिया छु अंश नेपाल भाषा परिषदय् सुरक्षित दु ।

□ खेनुइताः- छि नेपाल भाषा चव्यादीगु समालोचना, निबन्ध व कहानी छि छम्ह सफल गद्यकार कथं नं परिचित जू वः । अथे हे प्रकाशित मज्जनिगु मेमेगु नं नेपाल भाषा गद्यलेख दनि ला कि ?

सिद्धिचरण- पद्य सिबें गद्य चवये थाकू । पद्य ला छन्दया छगू आधार दइ, गद्य छुं आधार मकासँ थःगु खँ प्वके माः । पुस्तकाकारय् ला मखु, जि छुं छुं गद्य चव्यागु खः । थुकियात कयाः छिकपिसं जित सफल गद्यकार धइ-दिल, थ्व छिकपिनिगु सहृदयता खः । जि नेपाल भाषां बाखं चवयेगु प्रयत्न यानागु अः । तर जि निपु स्वपु बाखं बाहेक मेगु मच्चया । आपालं पुरतकया भूमिका चवइबले छुं छुं आलोचनात्मक विचार प्वकागु दु । तर छसिकथं हक छुं आलोचना सफू मच्चयानि । Art is long, time is short धेयें चवयेमानिगु खँ यक्व दनि, तर ख्व छु चवये फइ ? अयनं छिकपि थें जाःपि युवकतसँ ग्वाहालि बिल धाःसा छुं चवये धंगु आशा दु । जित थौं कन्हि मती वच्चंगु खँ झी पुर्खापिसं झीगु साहित्ययात आपालं सेवा याना वंगु दु, झीसं बांलाक उकियागु मूल्यांकन याये मफुनि । दृष्टान्तया लागी नाटकया स्थलय् नं अमिसं अत्यन्त तःधंगु सेवा याना वंगु दु । उकियागु विषय छुं छुं आलोचनात्मक लेख चवयेगु जित मती वयाच्चंगु दु । इलं भाय ल्हात धाःसा गद्य छुं चवये । जिके प्रमवंगु गद्य लेखत नं दनि ।

□ खेनुइताः- न्हूर्हपि कवि कवयित्रीपिसं नेपाल भाषा कविताया स्थलय् गुकथं गुजोगु भाव पिब्वया न्हाज्यां वने भिनी ?

सिद्धिचरण- साहित्य सृजना यायेगुया निति मदयेक मगाःगु गुण मध्ये इमानदारी छगू खः । इमानदारी धंगु नुगलय् तें तथे तःधंगु सामर्थ्य माः । स्वस्वयाय् बेइमानी व छलकपटं परिपूर्ण थ्व संसारय् निभिक जुयाः साहित्य सृजना यायेगु चानचुनगु खँ मखु । निभिक धकाः धयां उच्छृंखल झीजुइ मइयू ।

साधना व परिस्थितियात हवयेक विशुद्ध यानाः शीसं जागरणयात लसकुस यामाः
 दुवाये फयेमाः । स्यन धायेत अःपु, तर उकियात भिकाः सही मार्गं प्रदर्शन
 यायेगु ज्या हे थोया लेखक कलाकारतयेके दयेमाःगु गुण खः । शी जन्म जूगु,
 शी बल्लगु, हानं सिना वने नं माःगु थ्व शीगु प्राण सिबे नं यःगु देशयापि
 शी बासिन्दत खः । थ्व देशय् जूगु गुगु अन्याय शोषणयात शीसं सह याये
 मज्यू, उकिया बिस्वद शीसं क्रांति यायेमाः । विषमतां इलिलि जाइचवंगु थ्व
 विकट व जडिल ससारय् शी भवानाचवने माःपि । जि सक्षिप्त धाये, शी स्वइत
 गरीब जुयाचवने मयः, त्वगि जुयाचवने मयः, अशिक्षित जुयाचवने मयः ।
 हानिचा छु नये, छु नित्ये जुया चवनेगु सुनानं सह याये फेगु खं मखु । लेखक, साहित्य-
 कारपि चवये सः, धाये सः, तर फुक्क मन्तयेके थःगु विचार भावना थंकेगु
 सामर्थ्य महु । अमिगु पीर मर्कानं थःगु हे पीर मर्का भाःपिया थःगु कलम
 न्हाके मफुसा लेखक कलाकार धायेगु अर्थ हे छु दइ? लेखक कलाकार धंपि
 समस्त जनताया प्रतिनिधि खः । जनतायात मनिगु मनिगु खं अमिसं छु व्यक्त
 याये मज्यू । संघर्ष धंगु हे जीवन खः । संघर्षशील जुया सकसितं सुख शान्तियागु
 सही मार्गं प्रदर्शित यायेगु हे लेखक कलाकारया परम कर्तव्य जुइमाः । थ्व
 व्यावक संसारया सुख सुविधाया नापनापं शीगु जीवनया परम लक्ष्य, जीवन व
 जगतया निर्णय याना यकेगु हे साहित्यया लक्ष्य जुइमाः ।

□ खेनुइताः—साहित्यकारतय् कृतिया मूल्यांकन यायेबले अमिगु
 जीवनया व्यावहारिक गतिविधिलिसे गुकथं स्वापू तया अध्ययन याये माली?

सिद्धिचरण—सुं नुं मनु सगंसं कुतु वःपि मखु, मांया गर्भ पिहांवःपि
 खः । थ्व हे संसारयागु सुख दुःखलिसे भयल्य पुनाः अमिसं गथे याना जीवन हन,
 गथे याना भवानाचवन आदियागु परिणाम अमिगु अभिव्यक्ति खः । उकि सुं
 लेखकयात मूल्यांकन यायेया निति वं निर्वाह याःगु जीवनयागु पृष्ठभूमि नं
 थुइकेगु आवश्यक । लेख हे लेखक, लेखक हे लेख खः । व नितयागु चा व न्हि,

ला व लुसिया थें, सम्बन्ध दइ । सुयांगु नं रचनाया मूल्यांकन यायेत वयागु
 जीवनयागु गतिविधियात सीकेगु आवश्यक । लेखकयागु तुगः नायाः लेख जुया
 पिहां वइ । उकि लेखकयात म्हुमसिल धाःसा वयागु लेखलिसे, वयागु रचना-
 लिसे शी परिचित जुई फेमखु । थन्यागु हे खंयात कयाः मखमलयागु बालिस्तय्
 जक लिधना च्वइम्ह लेखक छनेत भ्वायःगु सुकू छपाः हे महुम्ह मनुया चित्रण
 याये फेमखु । च्वयेत ताजागु अनुभूति कायेया निति शीसं बालाक नये त्वने
 मखपि बहुसह्यक जनतापिनिगु सुख देखया भागी जूवने माः धयागु धापू दुं ।
 लेखकं गुगु अवस्थाय् गय जुया च्वःगु खः व नं शीसं सीकेमाः, अले जक शीसं
 अमिगु सही मूल्यांकन याये फइ ।

□ खेनुइताः थोक्ने पद्यात्मक शैलीया कविताया औचित्य छु दु ?
 पद्यात्मक शैली च्वयेवतु छु कविता ववपुलांगु जुइ ला ?

सिद्धिचरण—कविताय् पद्य व गद्य धकाः धंगु खंय् शीसं विवाद मयासे
 काव्य साधना यायेगु बोलाइ गद्य च्वयेव कविता मजुगु अथवा पद्य च्वयेव
 कविता जुइगु मखु । पद्य कविता च्वये सिबे गद्य कविता च्वये थाकु । पद्य
 छगू आधार माध्यम खः । लुमकेत अःपुकेत न्हापा न्हापा गणित, ज्योतिष शास्त्र
 नं पद्य च्वयेगु याना तःगु खः । थथे संगीतया बः कया शी सिबे न्हापायापिसं
 कविता रचना याना थकूगु दु । थोक्ने शीगु साहित्य खल्य नं पद्य जक
 मच्चःसे पद्य नं कविता च्वयेगु याना हयाचवंगु दु । जि स्वयेबले थःगु रुची
 कथं गद्य च्वःसां, पद्य च्वःसां छु मपाः । शीगु अनुभूतियात गुलि स्यत्लाक व
 ध्वाथुइक शीसं मेपिन्त अनुभूत याके फे उलि हे सार्थक कविता जुइगु खः ।

□ खेनुइताः—स्व. कवि सिद्धिदास, स्व. कवि योगवीरसिंहया
 काव्यकृति वयकःपिनि जीवनकालय् गुलित लोकं ह्वाः ? छि थःगु प्रत्यक्ष
 अनुभव कना दी ला ?

सिद्धिचरण-उगु इत्ये शिक्षाया निभाः गनं गनं जक खः । शिक्षित समाज्य नं म्हो मनुतयसं जक सिद्धिदास, योगवीरसिंहपनिगु रचना व्यनीगु व स्वमिपिसं नं थःगु मांभाषां च्वःगुलि भ्रष्टा याइगु हे जल । जि उगु बखतय छम्ह बिद्यार्थी जूगुया निति जिंइपिलिसे परिचित जया । ल्हाये मज्य, च्वये मज्य धयागु इत्ये थःगु मांभाषां साहित्य रचना प्रदान यानाःवपि असित जि महापुरुष थें भाःपिया । योगवीरसिंहया कविता 'संसार सागर बीचे लि प्राणीपि दु', 'मन्दीरा विलाप' जिमि त्वाःयापि व सेमेपिसं कण्ठ याना व्वनाः जुइगु जित लुमनि । थय व्वनिपि मध्ये पसल्यात व अमि म्हाय-कायपि खः । अथे हे सिद्धिदासज्यागु सज्जन हृदयाभरण यागु उद्धरण कयाः नं गुलिखे मनुतयसं खँ ल्हाइगु जि ताः । थुकियात मनुतयसं गुलि ह्वाः धयागु खँ धाये थाकु, तर उगु बखतय छम्ह तिहस्यां जक व्वंगु जूसां दलदल मनुतयसं ह्वाः धका धाये मालि । शुक्रराज शास्त्री 'कर्म न्होते त्या नित्य भगवान् नुगले त्या, नेपालभाषा समुद्रे जि फल तोता व्वबाय ल्याता' धाःगु सेवा हे उगु बखतय सेपिसं ह्वाकेगु सिबें न तिहकाम सेवा खः । उज्यागु ज्यायात न्हाक्व प्रशंसा याःसां मगाः । भिगु ज्यायागु फल मच्चा लिपा हे लाःसां मवई मखु । आः छिर्कपि युवकतसे उगु आजु पुलांगु खँयात कया जिके कुलकुला न्यनेगु नं अमित जनतां ह्वाःगुया वसि मखुला ?

□ खेनुइताः-थःगु मांभाय नेपालभाषां च्वयेगुली व राष्ट्रभाषा नेपालीं च्वयेगुली छित उन्नियंक आत्म सन्तुष्टि व आत्मगौरवया अनुभव जूला ?

सिद्धिचरण-थःगु मांभाषां च्वयेगुली सकसिनं गौरव ताइ । तर नेपाली भाषा नं आः थःगु देशया राष्ट्र भाषा जूगुलि थुकि च्वयेगु नं झीस गौरव तायेमाः । नेपाल भाषाय् च्वयेगु नं राष्ट्र भाषाया सेवा यायेगु खः । कीगु नेपाल भाषा गुलि थाहां वनी, उलि हे राष्ट्र भाषाया गौरव खः । नेपाल भाषा मदयेका छ्वयेव नेपालीया गौरव वडे जुइ धयागु ज्या खँ ला थःगु श्रंग भंग याना

स्वस्थ जुइ धयागु थें खः । जि उकि धाये, जित निगुलि भाषां च्वयेवले गौरव अनुभव जू । तर नेपालभाषा न्हंका छ्वये जि हे मज्य । नेपाल भाषायात विकासित यायेमज्य धंगु खँय जिगु पूर्ण विरोध दु ।

□ खेनुइताः-साहित्यं तःमिगु, नेपालया संस्कृति व इतिहासया ज्ञानवा निति भत्सा काये बहगु माध्यम भाषा जुया ग्वाहालि बिभाक्वंगु नेपालभाषाप्रति नेपाली जनतां गूकथं व्यवहार याःसा बांजाइ ?

सिद्धिचरण-भौगोलिक दृष्टि नेपाः तःधंगु देश मखु । चिकिधना नं छगू महा-प्रदेशयागु गुणं जाःगु थ्व देश खः । च्वापुगुया व्वय च्वनाच्चपि झी आजुपिसं थःगु भाय्, थःगु संस्कृतियात साप हे च्वछायेका थकूगु दु । थ्व खँ झी नेपाल भाषाभाषीतसे जक धंगु मखु, विदेशी इतिहासकार व पर्यटकतसे नं मुक्त कण्ठ थ्व खँ धेय्कूगु दु । नेपालभाषायात कयाः मदन्त आनन्द कौशल्यायनं थ्व भाषायात न्हंका छ्वल धाःसा संसारया छगू तःधंगु हानि जुइ धका धया थकूगु दु । अथे हे इतिहासकार बायन हङ्गसनं "Newari has a small stock of literature ... which is wholly sacred and exotic ..." धाःगु दु । अथे हे फ्रान्सयाम्ह इतिहासकार सेलिमन लेमि धर्म्मादित्ययात च्वःगु पतिइ "छिमिगु पुलांगु भाय्या पुलांम्ह ह्यमिया नातां, थ्वइत छिमिसं छम्ह कायनं बुह्मिह मांयात थें दुर्व्यवहार यानाच्चंगु खना दु ख ता" धाःगु दु । मल्लकालयागु उत्तरार्द्ध निते शाहकालयागु छगू शताब्दी तक नं नेपालभाषाया बांझालांगु सफूत रचना जूगु दु । धात्थे झी आजुपिसं थ्व धरनियागु अन्न नयाः थुकियागु सुविधा जक काल मखु, थःगु च्वजाःगु मस्तिष्कं आपालं कृतित नं बिया थकूगु दु । अथे हे संस्कृतिया रूपलय नं शिल्प-कला, हस्तकला, कृषि क्षेत्रय् आदिइ नं समयया गति न्हाये मफइगु बरदानत बिया थकूगु दु । जि न्हापा धया थें झीसं थ्व नेवाःतय्गु जक धाये मज्य, थ्व समस्त राष्ट्रया सम्पत्ति खः । उकियात संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेगु सकस्यां

कतंय खः ।

□ खेनुइताः— श्री ५ या सरकारं, प्रज्ञा प्रतिष्ठान, साक्षा प्रकाशन, रेडियो नेपाल थेंजागु संस्था व निकाय नेपाल अधिराज्यसा साहित्य सम्पन्न भाषाभाषी प्रति सम्सात यासैं उचित थाय बिया टेवा भोगु याना यंकूसा नेपाल अधिराज्यया सकल नागरिकयाके स्वस्थ समझदारी बबलना राष्ट्रियता क्वातुइ । थ्व खेंय छिगु छु विचार दु ?

सिद्धिचरण—छिकपिनिगु विचारप्रति जिगु पूर्ण सहमति दु । थथे जुइव राष्ट्रया सर्वाङ्ग विकास जुथावनि धयागु खेंय जिगु विश्वास दु ।

□ खेनुइताः—नेपालभाषा व थुकिया साहित्यया म वव्यप्रति छिगु धारणा छु गुजागु दु ?

सिद्धिचरण—निराशावादी सुं जुइभज्यू । जि नं छम्ह आशावादी । थज्याःगु महत्त्वपूर्ण नेपालभाषा सुनानं न्हंकां न्हनी मखु धयागु खेंय जित पूर्ण विश्वास दु । न्हिगु न्होग सिबे यौ भाषायात उन्नत व प्राञ्जल यायेमाः घाइपि आपलं युवक युवतितसे थुकी प्रयत्न याना यंकाच्चंगु दु । उकि थ्व भाषायागु उज्ज्वल भविष्य खनाच्चनागु दु । खः, गुगु ज्याय नं पंगलः व बाधा वइ हे न्वनि तर गुगु उत्साह व उमंग थौं छिकपिके जि खनाच्चना व हे थुकिया उज्ज्वल भविष्यया दृष्टान्त खः ।

विजयेश्वर व नरेन्द्रजु, छिकपि यलंनिसे खेनुइताःया निति हथापथासं जिके अन्तर्वार्ता कायेत झाल । थुकिया हंक छसिकथं जि लिसः बिइत छु ई लगे जुल । ३ घण्टाया बुने छिकपिसं न्हसः तःथे जि लिसः बिया यंका । अत्रथ थुकी छु त्रुटी नं बयेफु । अवसर दसा थ्व प्रकाशनया लिपा नं झाले—जि स्यूगु खें उलेगु कुतः याये । आःयात थुलि हे । छिकपिन्त धन्यवाद !

(१०६)

★खेनुइताः★

ने. सं. ११०४ न्हू-देंया लसताय सकल नेपाःमिपिन्त
भितुना ! भितुना ! भितुना !

किजापुजा, ह्यपुजा, बुदि, मां-बोया स्वाः स्वयंगु,
थी थी पुजाभाजा व थी थी भव्यया
लागि थी थी प्रकारया
मिगु मरिया लागि
अलय
छिकपिनि पार्टि व
गुंभव्य (पिकनिक) या लागो

नं माःगु तक नसाज्वलं तयार यानाः

बिइत नं जिपि न्हालुवा जुया च्वनागु दु ।

थौं हे स्वापू तया दिसं—

राम भण्डार

फोन न्हाः २-१२१५६

थापाथली, ये ।

ने. सं. ११०४ कयंगु न्हू-देंया लसताय,
भितुना ! भितुना ! भितुना !

जिमिसं उत्पादन यानागु थी थी प्रकारया आर. सो. सी. ह्यूम पाईप
Sewerage, House Drain, Water Tank,
Pillars, Culvert, Slab व Irrigation

छपला स्वदेशी उद्योगयात प्रोत्साहन बियादिसं !

जिमिथाय १०० एम. एम. निसं १६००

एम. एम. साईजया ह्यूम पाईप

उत्पादन जुइ !

काठमाडौं ह्यूम पाईप कं. (प्रा) लि.

बालाजु औद्योगिक क्षेत्र ये ।

फोन न्हाः २-१६४६५